

Brielse Mare

Jaargang 6, nr. 2

Oktober 1996

Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum

---

COLOFON

De Brielse Mare is een uitgave van
De Vereniging Vrienden van het Trompmuseum
te Brielle en verschijnt tweemaal per jaar.
Leden van de vereniging ontvangen dit
tijdschrift automatisch. ISSN:0927-8478

Correspondentie-adres van de vereniging:
Maarland NZ 48, Brielle.
Postrekening Vereniging Vrienden van het
Trompmuseum 208792; minimumcontributie
f 15.-- per jaar.
Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het
correspondentie-adres.

Secretariaat Brielse Mare-redactie:
mw.M.S.Zoetemeijer
Voorstraat 162
3231 BL Brielle.
0181-415369.
Bijdragen voor het volgende tijdschrift
kunnen worden ingestuurd naar het redactie-
secretariaat.

Redactieleden:
M. Albers, I. de Baan, W. de Baan,
L. Hordijk, J. Kolling, I. Kuyper
en M. Zoetemeijer.

Ontwerp omslag en lay-out: J. Kolling

Foto's: R.G.Meyer

Drukkerij: De Welplaat, Spijkenisse

Brielse Mare jg. 6, nr. 2, oktober 1996

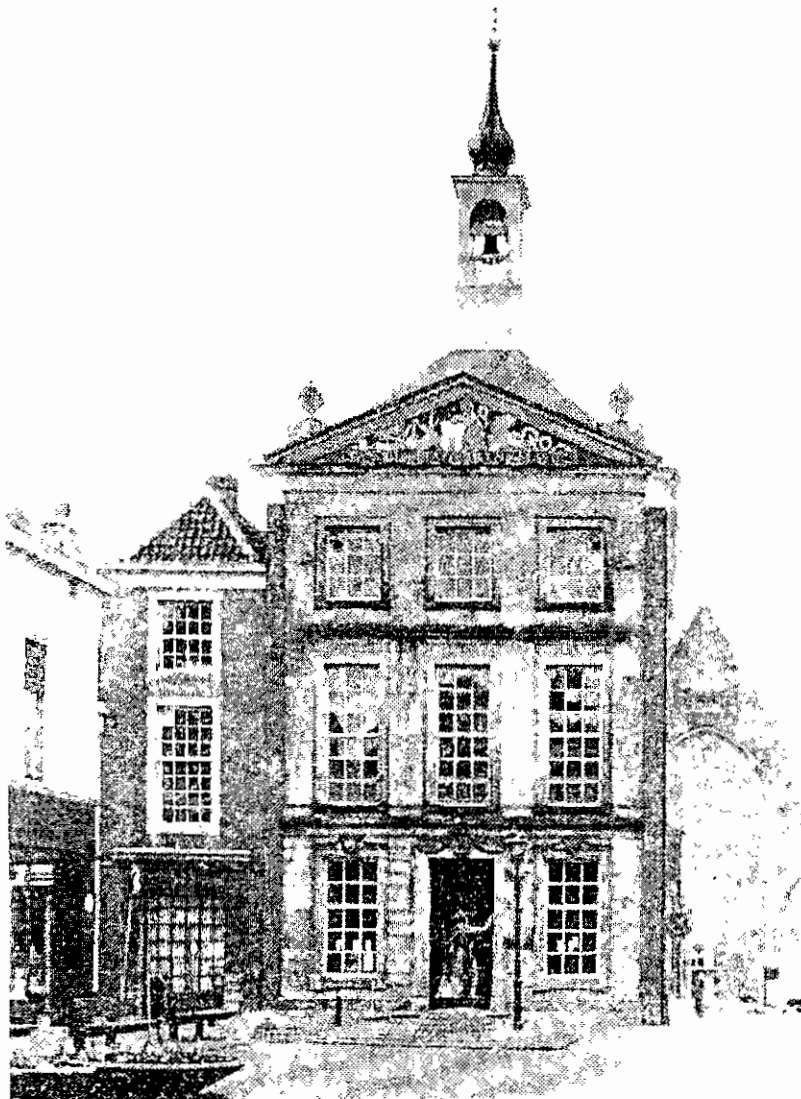
/

Brielse Mare

Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum

INHOUD

A. v.d. Vlucht Financieel Jaaroverzicht 1995 van de Vereniging 'Vrienden van het Trompmuseum'	4
Mr. C. Lingbeek-Schalekamp Overheid en muziek te Brielle tussen 1572 en 1795	6
C.H. Kuyper-Jansen Onze nieuwe aanwinst (een stukje souvenirgoed)	27
J.Klok De Brielse bevrijdingsdagen - mei 1945	28
M.S. Zoetemeijer Kronieken 1915 en 1945	64
Jacob van Maerlant en professor Frits van Oostrom: een lezing	75
Drs. J.A. Brugman Cursusaanbod Project Regionale Geschiedbeoefening Zuid-Holland	76

De entree van het het gerenoveerde museum

4

A. van der Vlugt
(penningmeester 'Vrienden')

FINANCIEEL JAAROVERZICHT 1995 VAN DE
VERENIGING 'VRIENDEN VAN HET TROMPMUSEUM'

Onderstaand volgt het financieel overzicht van het
afgelopen jaar.

Baten

In kas (kas, bank, giro en spaarrekening)	f. 4675.34
Contributie 1995	- . 800.--
1996	- . 4175.50
Giften en renten	- . <u>1167.58</u>
	f. 10818.42

Lasten

Aankopen	f. 100.--
Brielse Mare	
1994-2	- . 1433.50
1995-1	- . 1433.50
1995-2	- . 1333.27
Bijeenkomsten	- . 243.--
Verenigingskosten (kluishuur, Kamer van koophandel enz.)	- . 219.40
In kas (kas, bank, giro en spaarrekening)	- . <u>6055.75</u>
	f. 10818.42

Toelichting:

Aankopen:

Van een particulier werd enig kuipersgereedschap aangekocht.

Bestemmingsgift:

In het saldo per 31 december 1995 is een bedrag begrepen van f. 2000.-- ontvangen in 1993 als bestemmingsgift voor de aankoop van audio-visuele apparatuur voor het Trompmuseum.

Mw. Mr. C. Lingbeek-Schalekamp.

OVERHEID EN MUZIEK TE BRIELLE tussen 1572 en 1795.

I. INLEIDING

Dit artikel gaat, net als het vorige ('Overheid en muziek te Brielle tot 1572' in Brielse Mare, jaargang 5 nr. 1) over de rechten en plichten van zangers, organisten en beiaardiers, in dienst van de stad Brielle. Het jaar 1572 betekent echter zo'n belangrijke scheidslijn in de geschiedenis van o.a. het musiceren van overheidswege te Brielle, dat dit verhaal toch grote verschillen vertoont met het vorige.

De overgang van het rooms-katholieke geloof naar het calvinisme betekent voor de getijdenzangers in de St. Catharijnekerk het einde van hun carrière als zanger. De organist blijft weliswaar in functie, maar krijgt een andere, meer concerterende taak. In latere jaren is hij veelal tegelijkertijd beiaardier. Van torenwachters, die een enigszins muzikale taak hebben, heb ik alleen gevonden, dat ze tijdens de zomer van 1653 (Eerste Engelse Oorlog) bij onraad 'de clocke cleppen', en dat in juni 1666 (Tweede Engelse Oorlog) Arij Jacobs Seeman en Jacob Mouritsz. Bakestooker tot torenwachters aangesteld worden, ieder op een tractement van vijf gulden per week, om bij dag en bij nacht op de toren te waken en elk uur op de hoorn te blazen¹.

De in overheidsdienst werkende musici hebben ook na 1572 te maken met een kerkelijke en een stedelijke overheid. Voor wat betreft de kerkelijke overheid gaat het hier om de kerkeraad, die zich op leerstellige gronden bemoeit met de werkzaamheden van de musici in de kerken, met name gedurende de godsdienstoefeningen. Ten aanzien van de voorzangers gaan de bevoegdheden van de kerkeraad iets verder, bijvoorbeeld bij hun aanstelling. Het

stadsbestuur volgt meestal de voordracht van de kerkeraad in deze. De colleges van de stedelijke overheid, waarmee de musici rekening moeten houden, zijn -net als vóór 1572- de vroedschap (te vergelijken met de huidige gemeenteraad) en de magistraat (het dagelijks bestuur).

Het is niet uitzonderlijk, wanneer een persoon zowel tot de kerkelijke als tot de stedelijke overheid behoort. De ouderlingen Hoogwerf en Taal b.v. zijn in 1738 ook lid van de vroedschap; de ouderling Voogd is in 1764 tevens burgemeester².

De stedelijke overheid bemoeit zich soms intensief met kerkelijke zaken. Zo komt in mei 1778 in de vergadering van de magistraat een voorstel aan de orde, om de voorlezer (tevens voorzanger) - onder de bediening van het heilig avondmaal - niet meer vanaf de preekstoel te laten lezen, maar aan zijn lessenaar. Het lezen vanaf de preekstoel geschiedt alleen in deze stad en dikwijls 'meer tot ergernis als tot stigting'. De magistraat besluit het voorstel ter kennis te brengen van de vroedschap, onder protest van burgemeester Van Dam van Aerden, die van mening is, dat deze zaak 'als een domestique zaak behoort aan de magistraat en niet aan de vroedschap'³: een meningsverschil dus binnen het stadsbestuur over de competentie van het vaststellen van de plaats van de voorlezer tijdens het heilig avondmaal!

Als gevolg van de twisten tussen patriotten en prinsgezinden aan het einde van de 18e eeuw wordt een aantal leden van de vroedschap en de magistraat vervangen, in opdracht van Graaf Bentinck van Rhoon en Mr. Dirk Merens, door de 'Heere Prince Erfstadhouder daartoe gecomiteert en gelast'. Één van de gevolgen is, dat de nieuwe magistraat op 10 april 1788 besluit de voorzangers Hendrik Machiel van Lith (van de Franse kerk) en Gerrit de Klerk (van de Grote kerk) te ontslaan 'tot meer bevestiging en conservatie van de rust binnen de stad'. De kerkeraad wordt gelast om in deze kerkelijke bedieningen zo spoedig mogelijk

'met mannen van voorbeeldige wandel' te voorzien. Voor de Grote kerk valt de keuze op Harpert van Hennik; de magistraat gaat accoord. Hendrik van Lith moet plaats maken voor Jean du Bui. Het ontslag van Van Lith komt de stad duur te staan. Ze moet accoord gaan met een acte van indemniteit ten behoeve van diens vier jonge kinderen; van Lith is naar Haarlem vertrokken om daar de eerstkomende zes jaar als Frans schoolmeester werkzaam te zijn'. (De acte van indemniteit hield de toezegging in dat indien de familie Van Lith in Haarlem tot armoede mocht vervallen Brielle de kosten van ondersteuning op zich zou nemen).

Ter gelegenheid van 'het tweede eeuwgetij van de verovering van de stad', op 1 april 1772, besluit het stadsbestuur dit feit 'plechtig te doen vieren', met o.a. kanonschoten, het luiden en beieren van de klokken, en een dankpredicatie. De dag begint om zes uur met 33 kanonschoten- wat ongeveer een half uur duurt-; van zeven tot half acht is het klokkespel van de Catharijnekerk te horen en van half acht tot half negen luiden alle klokken die de stad rijk is. Om kwart voor negen begint de kerkdienst 'met toepasselijk Psalmgezag onder behulp van het orgel'. Na het dankgebed speelt de organist 'eenige vreugdeliederen'. 's-Middags en 's-avonds gaat het feest door met klokgelui, beiaardspel en kanonschoten. Van tien tot elf uur 's-avonds kan de burgerij genieten van een 'treffelijk vuurwerk' op de Bierkaai. Daarna gaat het feesten door. 'De zorgen slieden, en de gulle vreugd duerde tot aan den volgenden uchtendstond'⁵.

Niet door de overheid georganiseerde muziek wordt aan banden gelegd, in verband met de mogelijkheid van ordeverstoring, geluidsoverlast e.d. Zo gelast de vroedschap in april 1598 aan Pieter de Speelman om geen 'vrouwpersoon' tot zijn dansschool toe te laten, op straffe van een boete en uitzetting uit de stad. Tevens mag hij niet spelen in herbergen of in particuliere huizen, als daar jongens en

meisjes met elkaar dansen. Bovendien moet zijn dansschool 's-avonds na zes uur gesloten zijn. Desondanks ziet Pieter kans zijn dansschool voort te zetten tot september 1599, wanneer de vroedschap hem opdraagt deze te sluiten 'op peyne van datelicken uuyt de stat geset te werden'⁶.

Hierna besteed ik aandacht aan de musici in overheidsdiens, te weten de voorzangers, de organisten en de beiaardiers.

II. DE VOORZANGERS

De voorzanger van na de reformatie is niet te vergelijken met de getijdenzanger van vóór die tijd. De belangrijkste opdracht van de voorzanger is er voor te zorgen, dat de gemeente de goede wijs houdt bij het uitvoeren van de samenzang; daarnaast is hij meestal tegelijkertijd voorlezer.

Het ambt van voorlezer/voorzanger is geen full-time job. De meeste voorzangers hebben ander werk om in hun levensonderhoud te voorzien. In 1614 b.v. besluit de vroedschap tot aanstelling van Carel Franchoisen, schoolmeester en van Abraham Ruteeuw, conrector tot voorlezer/voorzanger. Willem Jansz. is bij zijn benoeming in 1619 soldaat, en Jan van der Velde bij de zijne in 1736 schoenmaker; hij repareert o.a. de schoenen voor de diaconie.

De aanstelling geschiedt meestal voor een bepaalde tijd. Willen Jansz. b.v. is in december 1619 voorlopig voor één jaar aangenomen. In november 1620 verzoekt hij de kerkeraad om opnieuw als voorzanger te mogen funktioneren en vraagt hij tevens om verhoging van zijn gage.

In juli 1625 bespreekt de kerkeraad de benoeming van een nieuwe voorzanger. Er zijn een aantal sollicitanten gehoord en men vindt Wolphgangus Hector de bekwaamste. De magistraat gaat accoord met het door de kerkeraad uitgebrachte voorstel in deze ⁷.

Wanneer in september 1637 de post van voorlezer/

voorzanger weer vacant is, stelt de kerkeraad aan de magistraat voor om organist Cornelis Donckers te benoemen, welk advies wordt opgevolgd. Pas in oktober 1667 doet Donckers afstand van het ambt, omdat de magistraat besloten heeft, dat hij voortaan de gemeentezang met orgelspel moet begeleiden. Er wordt een nieuwe voorzanger benoemd, Johannes Sum, maar diens taak is dank zij de steun van het orgel minder zwaar dan voorheen^a.

Licht is de taak echter allerminst. Wanneer op 7 december 1708, na het overlijden van Joost Sum, zoon van Johannes, de aanstelling van een nieuwe voorzanger aan de orde is, stelt de kerkeraad het volgende reglement voor:

- art. 1. het tractement bedraagt 150 carolus gulden vast, met een toelage van 50 carolus gulden, jaarlijks te beoordelen door de kerkeraad, die bekijkt of hij 'zijn functie wel en behoorlijk waarneemd en stigtelijk van wandel is'
- art. 2. de voorlezer/voorzanger zal 'getrouwelijk en naerstiglijk' alle gewone diensten moeten waarnemen
- art. 3. 'mitsgaders alle extra-ordinaire die op dank- en bededagen ofte ook bede-stonden van een voorlezer te doen zijn: en zal de voorlezer gehouden zijn op de bede-stonden in de kerk te zijn, als de klok begint te luyden, en zal uijt Gods H. Woord leezen het geene voegzaam is op dien tijd, zo ras maar een of twee toehoorders tegen woordig zijn, totdat de predikant komt, die het zijn beurt is te bidden'
- art. 4. ook op alle andere buitengewone dagen en uren, die de magistraat of de kerkeraad bepalen zijn dienst behoorlijk waarnemen
- art. 5. op alle prediktijden, zondag en in de week, s-morgens, 's-middags en 's-avonds moet de voorlezer vroeg in de kerk zijn, voor het ophouden van het laatste gelui, om meteen na het luiden Gods H. Woord te

- lezen, al zijn er maar een of twee aanwezig
- art. 6. op formele bededagen zal de voorlezer precies om half een zijn werk beginnen om de aanwezige toehoorders 'dan eens met lezen, dan weer met zingen doorgaans te stigten' tot kwart over een, en dan zal hij op de gebruikelijke manier verder gaan.
in de marge: acta 10 augustus 1770, bij art. 6 te voegen: 'ook zal hij gehouden zijn ten tijde van bededagen of bedestonden daags te voren van predikant of predikanten die dienst moeten doen te komen vragen welken psalmen hij zal hebben voor te zingen en welk hoofdstuk of hoofdstukken hij zal moeten voorlezen'.
- art. 7. ook zal de voorlezer op zondag vóór de middag'even voor het zingen' de tien geboden en op zondag na de middag eveneens 'even voor het zingen' de twaalf artikelen des geloofs moeten lezen
- art. 8. bij ziekte of noodzakelijke afwezigheid moet de voorzanger de kerkeraad verlof vragen aangaande zijn waarnemer
- art. 9. de voorlezer/voorzanger moet zich 'zedig en christelijk' gedragen, buiten herbergen en dergelijke huizen blijven en zich niet met 'ongebonden geselschap' ophouden: 'bij manquement van alle welke dingen hij voor de kerkenraad censurabel, ja bij onverhoopte hardnekkigheid deportabel zal zijn'

Na het vaststellen van bovengenoemde artikelen heeft de kerkeraad uit de nominatie van vier personen unaniem Gualterus Knabbenhouwer, tot dan toe voorlezer en voorzanger van de Franse kerk te Brielle, gekozen tot voorlezer en voorzanger van de 'nederduijtsche gereformeerde gemeente' in de Grote kerk, en vervolgens de magistraat om 'approbatie' verzocht. In februari 1709 gaat de magi-

straat accoord met de aanstelling van Walter Knabbenhouwer, onder de voorwaarde 'sig schappelijk te gedragen en uit de herbergen te blijven'⁹.

Na diens overlijden in 1717 zijn er drie kandidaten voor het ambt van voorzanger. De keuze valt op Hendrik Knabbenhouwer - zoon van Walter-. In verband met de armlastige familie, die Knabbenhouwer sr. heeft nagelaten, stelt de kerkeraad, met goedkeuring van de magistraat, het volgende vast ten aanzien van het tractement:

- 150 gulden per jaar vast; om 50 gulden moet hij jaarlijks verzoeken
- zolang de kerkeraad dat nodig acht moet hij elk jaar om continuering van het ambt verzoeken
- hij moet zijn salaris bij de familie inbrengen; als hij trouwt moet hij 75 gulden bijdragen aan het onderhoud van zijn moeder en zijn jonge broers en zusters
- hij moet thuis naarstig oefenen in het lezen en zingen. Als hij in gebreke blijft krijgt hij de laatste 50 gulden niet uitbetaald ¹⁰.

Na het overlijden van Hendrik Knabbenhouwer, in 1736, besluit de kerkeraad een nieuwe voorlezer/voorzanger te benoemen. Om goed in staat te zijn 'om niet naar haet of gunst, maar naar bevindinge van kunst' een keuze te kunnen maken, moet elke kandidaat in de kerk, ten aanhoren van de gemeente, een 'preuve van haere gaven en bekwaemheijd' afleggen. Van de zes kandidaten behalen er vier een gelijk aantal stemmen- de overige twee hebben er niet genoeg-, zodat de raad besluit tot loting. Het lot valt op Jan van der Velde, die daarop tot voorlezer/voorzanger gekozen wordt. De magistraat keurt de benoeming goed ¹¹.

Van der Velde verzoekt in 1748 Om enige verhoging van tractement, omdat hij al een paar jaar op zondag catechesatielessen geeft 'sonder volgens sijne instructie daertoe verpligt te zijn', en omdat hij door de vele bidstonden (Oostenrijkse Successieoorlog 1741-1748), 'die sijn dienst seer bezwaeren, merkelyk belet wirdt met sijn handtwerk

(schoenmaker) verder de kost te winnen'. De kerkeraad vindt het verzoek billijk en staat hem, met goedvinden van de magistraat, een jaarlijkse 'douceur' van 50 gulden toe ¹².

Het valt in de 18e eeuw -trouwens ook daarvoor en daarna- niet mee om bij het ouder worden in voldoende mate de kost te kunnen blijven verdienen. Jan van der Velde ervaart dat, als hij in 1768 de helft van zijn schoenmakerswerk voor de diaconie kwijtraakt aan meester-schoenmaker Johannes Aalstede, die de kerkeraad verzocht heeft dat werk van Van der Velde over te mogen nemen. 1768 is voor Van der Velde een moeilijk jaar. In maart besluit de kerkeraad hem tot de orde te roepen, omdat hij 'de aanstootelijke gewoonte heeft van, in den publiecken godsdienst genoegzaam altijd te zitten slaapen'. In september moet hij voor de kerkeraad verschijnen om 'in vriendelijke termen' te horen te krijgen, dat hij zich tijdens de dienst beter moet kleden. Op de mededeling van Van der Velde, dat dat niet mogelijk is omdat zijn totale inkomen van 200 gulden niet toereikend is om zichzelf en zijn zieke vrouw behoorlijk te onderhouden, besluit de kerkeraad een oplossing te zoeken voor de aanschaf van nieuwe kleding ¹³.

Twee jaar later geeft hij de kerkeraad te kennen, dat hij door zijn 'hoog-geklommene' jaren verzwakt is en last heeft van een zware hardhorendheid; dat het hem daarom niet meer mogelijk is om zijn ambt goed waar te nemen, vooral het voorzingen, omdat hij soms het orgel niet horen kan. Hij verzoekt zijn ontslag, maar, omdat hij geen andere inkomsten heeft, zoveel van het tractement te behouden, dat hij er van leven kan. Gerrit de Klerk, die tijdens de ziekte en het overlijden van de vrouw van Van der Velde de dienst enige malen voor hem heeft waargenomen, is bereid, in geval van benoeming, 150 gulden van het tractement aan Van der Velde af te staan zolang deze leeft. De kerkeraad, die van het een en ander al op de hoogte is en De Klerk kent als een 'geschikt burger en onbesproo-

ken lidmaat' heeft geen bezwaar en vraagt approbatie aan de magistraat ¹⁴.

De Klerk komt met het overgebleven tractement van 50 gulden niet uit en verzoekt de kerkeraad in mei 1771 om een verhoging van 50 gulden, zolang Van der Velde leeft, hetgeen wordt toegestaan. In 1776 moet hij de kerkeraad weer om verhoging vragen, omdat hij wegens de duurte van de levensmiddelen niet in staat is zijn zwaar huishouden te onderhouden en hij bovendien het voorlezers/voorzangerstractement nog maar ten dele geniet. Het jaar daarop verzoekt hij 'in zijn onvermogen' 'met een nieuw pak kleederen' begunstigd te mogen worden. Ook in de volgende jaren zijn er verzoeken om financiële bijstand ¹⁵.

In 1788 kan de kerkeraad niets meer voor hem doen. Dan wordt hij op last van het stadsbestuur ontslagen om plaats te maken voor Harper van Hennik, een man van 'voorbeeldige wandel', dat wil zeggen prinsgezind. Op zijn beurt moet Van Hennik in 1795 het veld ruimen voor Arij Rietdijk, die indertijd, ten gevolge van de onderdrukking van zijn vaderland de stad had moeten verlaten en nu - met steun van de burgerij - de funktie van voorlezer/voorzanger opeest. De provisionele raad van Brielle besluit op 4 november 1795 aan de wensen van de bevolking tegemoet te komen, verklaart Harper van Hennik van zijn post vervallen en beveelt Arij Rietdijk aan als voorlezer en voorzanger. De kerkeraad voelt zich wegens 'tijd en zaaken' genoodzaakt de laatste als zodanig te aanvaarden, 'terwijl intussen de kerkeraad blijft bij haar regt om zig aan de aloude gewoonte der verkiesing eenes voorlezers en voorzangers te houden buiten dit geval' ¹⁶.

III. DE ORGANISTEN EN DE BEIAARDIERS

Voor ik iets schrijf over bovenstaande musici wil ik eerst enige aandacht besteden aan de instrumenten, die ze bespelen. De stedelijke overheden - en

niet alleen die van Brielle - sparen kosten noch moeiten om de orgels en de klokken zo mooi en zo goed mogelijk te bouwen en te onderhouden. De eer van de stad is er immers mee gemoeid.

In 1563 bouwt Nicolaas Hendriksz. Niehoff een nieuw orgel in de St. Catharijnekerk. Heyndrick Verspuy, organist te Dordrecht en zoon van de vroegere Brielse organist Joost Dircxz., onderwerpt in 1625 het orgel aan een grondig onderzoek. Twintig jaar later, in 1645, ondergaat het orgel een grondige schoonmaakbeurt door Nicolaes van Haghe en Apolonius Bosch. Organist Cornelis Donckers laat in 1669 weten, dat het orgel gerepareerd moet worden. De magistraat laat hem een bekwame orgelmaker zoeken. Apolonius Bosch, orgelmaker te Rotterdam, krijgt de opdracht. Cornelis Donckers en klokkenist Jan Schol beoordelen de reparatie. Ze vinden, dat het orgel tijdens het zingen 'veel te flau bevonden wiert'. Nu het orgel toch in reparatie is zou ook hieraan iets gedaan moeten worden. Bosch wil en mag het in orde maken voor 40 gulden. In 1677 zien we meester Bosch bezig met het verplaatsen, repareren en vergroten van het orgel, ten bedrage van 700 gulden. Twee jaar later bekijken meester Jan Schol en zijn zonen Dirk en Cornelis - organist te respectievelijk Delft en Den Haag - het vermaakte orgel: ze prijzen het uitgevoerde werk. Johannes Duischot uit Leiden voert in 1690/91 reparaties uit. In augustus 1710 besluit de magistraat het onderhoud van het orgel uit te besteden aan Duischot, voor 15 pond en 15 schellingen per jaar. Hiervoor moet hij overkomen als het nodig is, maar tenminste éénmaal per twee jaar. Ondanks het regelmatige onderhoud constateert Sybe Pieters, orgelmaker te Leeuwarden, in 1720 dat het orgel in zeer slechte staat is. Hij begroot de reparaties op 450 gulden en krijgt de opdracht. Helaas overlijdt hij voordat hij het werk kan uitvoeren. In april 1722 gaat de vroedschap accoord met een voorstel van de magistraat om het orgel voor 525 gulden te laten repareren

door Francois Moreau ¹⁷.

Op advies van de Brielse organist Kroon besluit de magistraat in maart 1738 om de organist van Haarlem, Henricus Radeker, te vragen het orgel te inspecteren. Reis- en onkosten worden vergoed. Reeds in mei van hetzelfde jaar ontvangt de magistraat een opgave van de nodige reparaties en een schatting van de prijs, opgemaakt door orgelmaker Christiaan Müller en Henricus Radeker, waarop besloten wordt Müller te verzoeken de reparaties zo spoedig mogelijk uit te voeren. Na voltooiing van het werk wordt besloten om met de knecht van Müller, die voor zichzelf wil beginnen, een afspraak te maken om elk jaar over te komen voor controle en de nodige reparaties meteen uit te voeren, waardoor de kosten lager zouden zijn ¹⁸.

In 1756 blijken het uurwerk, het klokkespel en het orgel van de Grote Kerk zeer vuil en 'ontramponeert' te zijn. Besloten wordt tot onderzoek door deskundigen en een schatting van de kosten. Ik heb niet kunnen vinden of er iets gerepareerd is. Waarschijnlijk niet, want in 1761 zijn de blaasbalgen hard aan reparatie toe. Orgelmaker Gerard Stevens uit Den Haag begroot het karwei op 500 gulden en mag het werk uitvoeren. Binnen het jaar moet hij terugkomen, omdat de reparatie niet tot volle tevredenheid is uitgevoerd; er zijn klachten over o.a. de vox humana. Hij repareert wat nodig is, maar helaas, organist Berghuijs van Delft, die gevraagd is het orgel te beoordelen, vindt dat de nieuwe vox humana nog niet in orde is. Stevens ontvangt geen geld voor hij de zaak in orde gemaakt heeft. Dat is in augustus 1763 blijkbaar wel het geval, want de magistraat besluit hem 550 gulden te betalen. Reeds in 1771 worden er weer gebreken geconstateerd. Johannes Mittelreiter uit Leiden onderzoekt het orgel en schat de reparatie op 170 gulden. De magistraat besluit hem het werk te gunnen, als hij het voor 130 gulden wil doen! Mittelreiter komt in 1784 weer naar Den Briel voor reparaties. Het hoognodige gaat 170 gulden

kosten; hij adviseert echter een grondiger reparatie ten bedrage van 500 gulden en daarna jaarlijks onderhoud. De magistraat beperkt zich tot de reparatie van 170 gulden ¹⁹.

Zo veel aandacht het stadsbestuur heeft voor het orgel in de Catharijnekerk, zo weinig belangstelling bestaat er voor dat in de roomse kerk. In augustus 1785 vraagt pastoor Albertus Terbeek om toestemming voor het plaatsen van een orgel in zijn kerk. Het wordt toegestaan, als het maar niet ten koste gaat van de bedeling aan de armen, die dan ten laste van de stad zouden komen ²⁰!

Met klokken bedoel ik hier speelklokken, dat wil zeggen klokken, die gebruikt kunnen worden om er een melodie mee ten gehore te brengen. Het bespelen van de klokken kan op twee manieren gebeuren: 'live' door een beiaardier en mechanisch door het steken van pennen in een ton en nog een aantal technische handelingen, waardoor vóór het slaan van het hele en het halve uur een kort stukje klokkespel - ook wel voorslag genoemd - tot klinken komt.

Het klokkespel te Brielle bestaat - in de beschreven periode - uit 23 klokken, gegoten door Frans Hemony in 1660, en in 1661 in de toren aangebracht ter vervanging van een ander, dat er al in 1578 geweest moet zijn, gelet op een resolutie van 25 juli 1578, die bepaalt dat er elke 14 dagen of uiterlijk elke maand een nieuw 'doentgen' op de klok gestoken moet worden ²¹.

De stadsrekeningen van 1586/87 vermelden een reparatie van het speelwerk op de toren aan de klokjes en de draden; die van 1609/10 en van 1618/19 een reparatie aan het speelwerk. Jaren later heeft de smit Jan Abrahamsz. elf pond ontvangen 'overtgunt hij heeft gemaect ende gerepareert aent beyerwerck inde jaren 1650 ende 1651'. In september 1651 krijgt beiaardier Jan Schol opdracht om 'met seecker persoon woonachtich tot Rotterdam' een afspraak te maken over de reparatie van een ge-

scheurd beierklokje. Dezelfde Jan Schol moet er in 1658 voor zorgen 'dattet heelen uure beter mach slaen'. In 1660/61 is sprake van 'het vernieuwen van de clocken (gemaakt door Hemony) ende 't verdubbelen van 't voorslach', uitgevoerd door meester Jan Schol. Hoewel de vroedschap belooft dat hij 'voor tselve in redelyckheyt sal werden geloont' is Schol allerminst tevreden over de 400 gulden voor 'synnen langgduyrigen moeyelycken arbeyt ende goede diensten gedaen int verhangen vant beyerwerck alsoock int stellen ende vermaecken vant horologie'²².

Pas 100 jaar later, in 1762, is het klokkespel aan grondige reparatie toe. Jan Berghuijs klokkenist van Delft, 'die zeer gereputeert' is, bekijkt het werk en constateert dat er 1000 nieuwe noten en moeren nodig zijn. Hij stelt voor deze te laten maken en deze zelf op de ton te steken en te beproeven 'doende dit alles enkel en alleen uyt lieffhebberije, zoo om de fraeijheyd van het klokkespel en tot aannimering van den nieuw aangestelde organist Hugo Captein, als een dissipel van hem geweest zijnde, zonder dat daarvoor eenig geld off zalaris komt te pretendeeren als alleen zijn reijs en teerkosten'²³.

Het ambt van organist en beiaardier wordt meestal door één en dezelfde persoon vervuld. In 1572 is en blijft Joost Dirrixsz. organist van de Grote Kerk. Vanaf midden 1578, wanneer er een 'voorslag' geplaatst is moet hij er tevens voor zorgen dat er elke 14 dagen of minstens elke maand een nieuw liedje klinkt. De stadsrekeningen van 1578/79 vermelden meester Joost eveneens als waard in 'de Keyser'. Zijn opvolger, Everardt Gerritsz. treedt in 1585 in dienst als organist, om te spelen 'naer ouder gewoonte' en als versteker van de voorslag. Eind 1594 besluit de vroedschap dat hij in 'het groote schoolhuys' mag wonen, op voorwaarde dat hij onmiddellijk vertrekt, wanneer de magistraat het pand wil gebruiken als 'pesthuis ofte

anders' ²⁴.

Aanstellingen geschieden meestal voor een bepaald aantal jaren. In 1597 en 1604 bij voorbeeld wordt Everardt Gerritsz. telkens voor zes jaar benoemd. De laatste termijn dient hij niet uit. Zijn zoon Cornelis mag in februari 1608 de plaats van zijn vader - die kort daarop overlijdt - waarnemen. In mei 1608 volgt zijn aanstelling, voor de tijd van één jaar. In de magistraatsresolutie van 28 mei 1608 staat, dat hij wordt aangenomen als organist, steker van de voorslag en als beiaardier ²⁵.

De laatste functie is nieuw, en kan pas goed vervuld worden, wanneer in 1609 het klokkespel met vier klokken wordt uitgebreid tot zestien klokken. Hij moet het bespelen op zondag van half twaalf tot half een en op vrijdag van elf tot twaalf uur. Cornelis Evertsz., die woont in het huis waar zijn vader gewoond heeft en waarvoor hij geen huur hoeft te betalen, vraagt in juli 1621 salarisverhoging en reparatie van zijn woning, of de mogelijkheid deze te kopen. De salarisverhoging gaat niet door en tot de verkoop van het huis is in augustus 1622 nog niet besloten. In 1625 overlijdt hij. Zijn weduwe vraagt voor de opvoeding van haar vijf kinderen een jaarlijkse toelage, op grond van het 40-jarig dienstverband van haar man en diens vader. De magistraat wijst het verzoek af, maar zegt toe haar in geval van nood te zullen helpen ²⁶.

In juli 1625 volgt de benoeming van de nieuwe organist-beiaardier Aelbrecht Pietersz. voor de tijd van één jaar 'op een preuve off hij de stat sal dienen'. Hij moet het orgel bespelen zoals gebruikelijk, de ton van de voorslag versteken en op zondag, maandag en vrijdag de klokken bespelen ²⁷.

Na het vertrek van Aelbrecht Pietersz. in 1636 worden de ambten van organist en beiaardier gescheiden. Cornelis Donckers wordt organist en Jan Dircksz. Schol beiaardier en versteker van de voorslag. Cornelis Donckers wordt een jaar later

tevens voorzanger/voorlezer. De combinatie van de functies van organist en voorzanger is mogelijk, omdat de begeleiding van de gemeentezang met het orgel (nog) niet is toegestaan. Jan Dircksz. krijgt er in januari 1643 ook een taak bij: hij wordt op proef, voor de tijd van zes maanden, benoemd tot klokstelder in de plaats van Heyndrick Jopz., die in verband met zijn hoge leeftijd en zwakke gezondheid niet langer in staat is het ambt - opwinden en onderhoud van alle uurwerken in de stad - waar te nemen. Het tractement is voor Heyndrick Jopz. Na afloop van de proeftijd beslist de magistraat 'opten verder continuatie ofte discontinuatie alsmede opte gagie...'. Reeds in maart van hetzelfde jaar overlijdt de oude Heydrick en wordt Jan Schol klokstelder op het gebruikelijke tractement, in te gaan één kwartaal na het heengaan van zijn voorganger ²⁸.

De heren Schol en Donckers blijven decennia lang elkaars muzikale collega's te Brielle. In december 1660 neemt de vroedschap een merkwaardig besluit, waardoor de verstandhouding tussen de beide musici wellicht wat geleden heeft. Naar aanleiding van een verzoek tot salarisverhoging door Jan Schol komt de vroedschap tot de conclusie dat het verzoek niet onredelijk is en staat een verhoging toe. De reden is waarschijnlijk het feit dat Schol nog niet tot tevredenheid betaald is voor zijn werk aan het plaatsen van het nieuwe klokkespel in de toren van de Grote Kerk. Omdat de stad zich geen verhoging van tractementen kan permitteren gaat het salaris van Donckers omlaag met het bedrag dat Schol er bij krijgt. In augustus 1663 trekt de vroedschap de zaken voor Cornelis Donckers weer recht ²⁹.

'Als deser stede horologiemaecker ende clockstelder' vermaakt en repareert Jan Schol in 1669 het uurwerk op de toren van de Grote Kerk voor 225 pond. In 1670 schildert en verguldt hij de wijzers voor 325 pond. Het betalen geeft problemen. In maart 1675 krijgt Schol van de magistraat te ho-

ren, dat hij nog even geduld moet hebben. Voorlopig zal hij het moeten doen met 4% rente per jaar over 200 gulden. De irritaties over financiële zaken hebben geen invloed op Schol's liefde voor de muziek. In december 1675 wordt hem door de magistraat 'aengesecht ende geordonneert' om voortaan op zondag van 11 tot 12 uur (in plaats van 11.30 uur tot 12.30 uur) op de klokken te spelen 'ende langer niet'³⁰.

Cornelis Donckers moet in oktober 1667 afstand doen van het ambt van voorlezer/voorzanger, omdat de magistraat beloten heeft, dat hij voortaan 'onder 't singen van den psalmen' op het orgel moet spelen. Johannes Sum wordt de nieuwe voorlezer/voorzanger³¹.

Begin 1679 is het zover dat klokkenist Jan Schol, die reeds enige tijd ook het ambt van organist waarneemt, als stadsorganist wordt aangenomen. Een jaar later overlijdt hij. Zijn opvolger is Jan Beuckelaar³².

In november 1683 besluit de magistraat, dat de organist dagelijks, behalve op zondag, een uur op het orgel in de Grote Kerk moet spelen. 'Ende is den organist gelast sich daernaer te reguleren'. Dat blijkt te veel van het goede. In juni 1684 wordt hij vrijgesteld van het spelen op woensdag en donderdag 'midts dat hij de vordere dagen precieus sal hebben te speelen'. Dat Jan Beuckelaar een all-round musicus was moge blijken uit een resolutie van de vroedschap van 21 april 1687, die bepaalt dat hij de blinde Cornelis van Drielle moet leren spelen op de fluit, de vedel en het clavecymbel en daarna ook op het orgel. Na de dood van Beuckelaar neemt Johan Petit in februari 1716 de post van organist en beiaardier over, tot 1720, wanneer Jacobus Croon hem opvolgt. In de archiefstukken heb ik geen bijzonderheden over Croon gevonden. Begin 1762 geeft hij de magistraat te kennen, dat hij wegens zijn hoge leeftijd, lichamelijke zwakheden en blindheid niet meer in staat is naar behoren te funktioneren. Hij verzoekt tot

aanstelling van Hugo Captein, die al zeer ervaren is in de muziek en in het spelen op het orgel en de klokken, mits dat Captein aan hem, Croon, zo lang deze leeft, jaarlijks de som van 300 gulden zal betalen, in te gaan per 1 januari 1762. De magistraat gaat accoord en besluit een maand later een nieuwe instructie voor de inmiddels aangestelde Captein op te stellen³³. Deze wordt op 10 april 1762 vastgesteld en luidt als volgt:

Instructie waarna de organist en klokkenist binnen de stad Brielle zich zal hebben te gedragen.

10 April 1762

---

artikel 1.

De organist zal gehouden zijn altoos in de groote kerk wanneer gepredikt wordt voor en na de godsdienst het psalmgezang te spelen, en bij het uitgaan der kerke als gebruikelijk is.

artikel 2.

Denzelve zal ook gehouden zijn des donderdags van drie tot vier uren de zes zomermaanden van den eersten april tot ultimo september op het orgel te moeten spelen tot liefhebberij van degene die lust hebben hetzelve te komen horen.

artikel 3.

Denzelve zal ook gehouden weezen als klokkenist altoos des maandags en vrijdags van elf tot twaalf uren op de klokken te spelen.

artikel 4.

De klokkenist zal ook gehouden zijn om de twee maanden off zoo dikwijls als dat zal werden geordonneert, zoo op het heel als half uur een nieuw airtje op de klokken te steeken waartoe hem altoos zal worden toegevoegd den opwinder der klokken indertijd.

Aldus bij burgemeesteren en regeerders der stad Brielle gedaan en gearresteert op den 10den april

1762, in kennisse van mij secretaris.

(ampliatie)

De klokkenist zal ook gehouden zijn de trekkers van het klokkespel en uurwerk als die komen te breeken, te moeten maken en repareren en zoo aan het een off ander ietwat kwam te breken off ontransponeert te raken, zoo dat nieuw koperdraat daartoe benoodigd had, zal daaroff kennis moeten geven aan den fabriq, die aan hem dan nieuw koperdraat bezorgen zal, ten coste van de stad: waarvoor hem (klokkenist) is toegevoegd de somma van 20 guldens sjaarlijks volgens resolutie van de magistraat dato 14 juli 1764 in kennis van mij secretaris ³⁴.

Over Captein's werk als musicus zijn de overheden tevreden; zijn gedrag echter brengt in zijn eerste jaren te Brielle de magistraat soms tot wanhoop. Zo heeft hij bijvoorbeeld op een zondag in november 1768 na de middagpredicatie verzuimd te spelen bij het nagezang. De magistraat legt hem een boete van twee ducatons op ten behoeve van de armen. Als er weer klachten zijn zullen middelen tegen hem gebruikt worden 'die hem ten uitersten onaangenaam zullen zijn'. In 1771 zijn er weer problemen. Hij heeft een 'ordentelijke burgervrouw' brutaal bejegend, toen zij haar zoon uit de herberg kwam halen, waar deze met Captein zat, en hij heeft gedreigd de klapwaker in het water te gooien. Ook heeft hij verschillende malen de dienst laten waarnemen door Johannes Koomans, die pas begon te spelen als er 'MUZIEK' werd geroepen. Bovendien is hij herhaaldelijk op het orgel aangetroffen, terwijl hij moest spelen, met 'ligt en dartel geselschap, zittende aldaar tabak te rooken, en verdere ongeregeltheeden bedrijvende, blijkens uit de leege en met sterke drank gevuld geweest zijnde flessen, welke op het orgel waren gevonden'. De magistraat besluit hem voor drie maanden te schorsen, met verbeurdverklaring van zijn tractement voor

die tijd. De zojuist genoemde Johannes Koomans, een blinde uit het gasthuis, neemt zolang waar. Na twee maanden toont Captein berouw over zijn mislagen en verzoekt hij weer aan het werk te mogen. Hij belooft zich voortaan te gedragen 'zooals een ordentelijk burger en inwoonder betaamt'. De magistraat besluit hem in zijn bedieningen te herstellen, maar maakt wel duidelijk, dat hij deze bij de minste klachten weer kwijt kan raken. Hij blijft tot 1799 in functie ²⁵.

Uit het voorgaande moge blijken hoezeer het stadsbestuur van Brielle zich in de beschreven periode inspant om de muziekbeoefening ten behoeve van de stad - zowel in de Grote Kerk als op de toren ervan - op een zo hoog mogelijk niveau te krijgen en te houden. Brielle is geen uitzondering. In vele Hollandse en andere Europese steden zien we een eendere zorg, niet overal op dezelfde manier, maar wel steeds met een streven naar volmaaktheid ter ere van God en van de stad. Helaas moeten we tevens vaststellen, dat het evenwicht tussen de rechten en de plichten van de stadsmusici weleens te wensen overlaat.

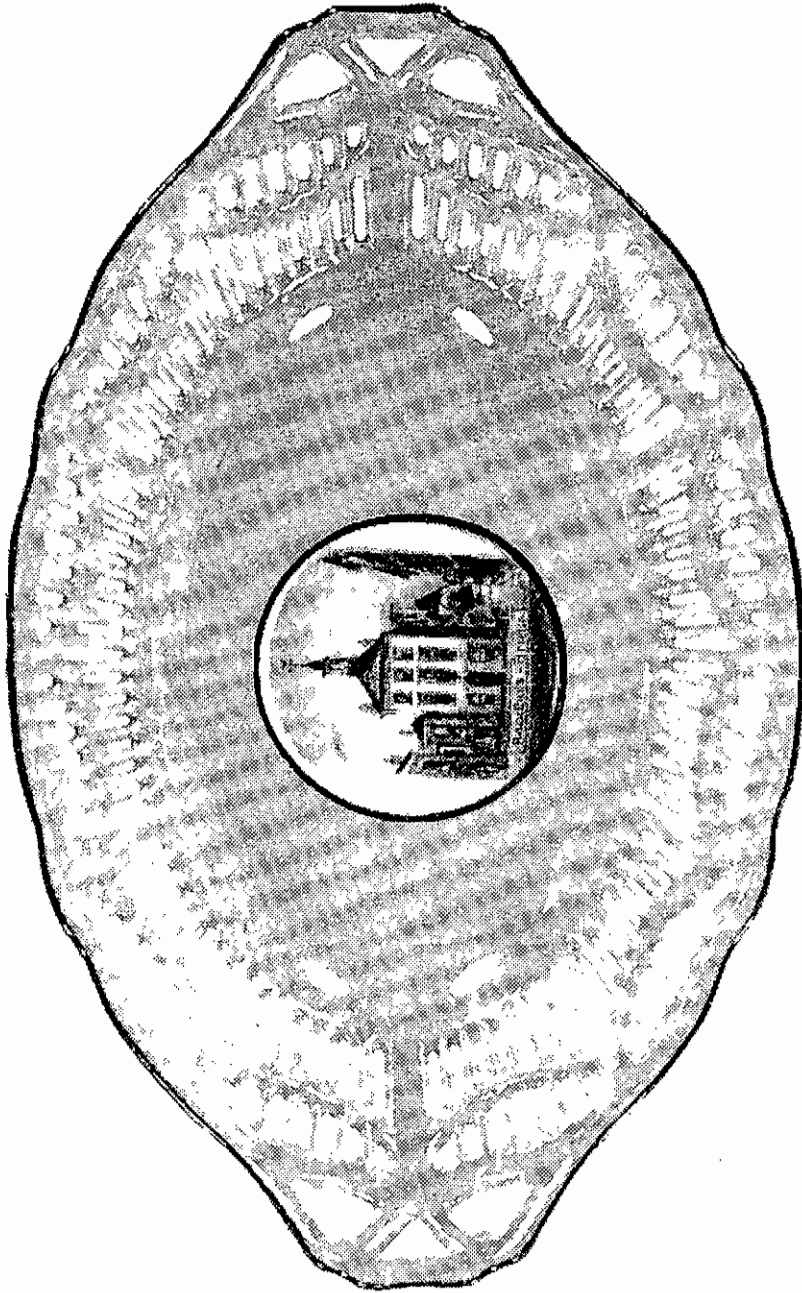
Bronnen:Gemeentearchief Brielle: Resolutien
vroedschap en magistraat, 1544-1794
Acta kerkeraad 1619-1795
Stadsrekeningen 1572/73-1726/27

Literatuur:

- C. Lingbeek-Schalekamp: Overheid en muziek in Holland tot 1672. Rotterdam, 1984
- C. Lingbeek-Schalekamp: Overheid en muziek in Holland tussen 1672 en 1795
Rotterdam, 1990
- A. Loosjes: De torenmuziek in de Nederlanden.
Amsterdam, 1916
- L.J. Meilink-Hoedemaker: Geschiedenis van het gaande, slaande- en speelwerk in de Catharijnetoren te Brielle.
Rotterdam, 1977

Noten:

1. Resolutie vroedschap 17-6-1652; resolutie magistraat 21-6-1666
2. Acta kerkeraad 27-9-1738, 5-1-1764
3. Resolutie magistraat 9-5-1770
4. Resolutie magistraat 10-4-1788, 12-4-1788, 3-5-1788
5. Kort verhaal der vreugdebedrijven in den Briceila op den Eersten April MDCCLXXII, blz. 6 t/m 14
6. Resolutie vroedschap 18-4-1598, 4-9-1599
7. Resolutie vroedschap 28-1-1614, acta kerkeraad 12-12-1619, 20-11-1620, 6-7-1625, 18-10-1736
8. Resolutie vroedschap 12-9-1637, resolutie magistraat 3-10-1667, 8-10-1667
9. Acta kerkeraad 7-12-1708, resolutie magistraat 8-12-1708, 9-2-1709
10. Acta kerkeraad 8-2-1717
11. Acta kerkeraad 30-9-1736, 18-10-1736
12. Acta kerkeraad 21-3-1748
13. Acta kerkeraad 24-2-1768, 12-8-1768, 9-9-1769
14. Acta kerkeraad 15-6-1770
15. Acta kerkeraad 17-5-1771, 18-1-1776, 13-4-1777, 19-10-1780, 14-11-1782, 6-2-1783, 27-6-1783
16. Acta kerkeraad 11-4-1788, 29-10-1795, 10-11-1795
17. Resolutie magistraat 21-7-1563, 24-7-1563, resolutie vroedschap 2-6-1625, resolutie magistraat 20-6-1645, 5-10-1669, 30-10-1669, 6-11-1669, 15-9-1677, 30-6-1679, stadsrek. 1609/91 fol. 79vo, resolutie magistraat 23-8-1710, 16-9-1720, resolutie vroedschap 6-4-1722
18. Resolutie magistraat 29-3-1738, 17-5-1738, 6-12-1738
19. Resolutie magistraat 27-3-1756, 10-10-1761, 7-8-1762, 13-11-1762, 27-8-1763, 11-5-1771, 26-10-1771, 25-9-1784
20. Resolutie magistraat 6-8-1785, 13-8-1785
21. Mellink blz. 25, 26 Loosjes blz. 75, 76
22. Stadsrek. 1586/87 fol. 60, 1609/10 fol. 14, 1618/19 fol. 34t/n 36vo, 1650/51 fol. 37, resolutie vroedschap 2-9-1651, 9-11-1658, stadsrek. 1660/61 fol. 37vo, 28, 16, resolutie magistraat 19-2-1661, resolutie vroedschap 31-8-1662
23. Resolutie magistraat 22-5-1762
24. Mellink blz. 39, stadsrek. 1578/79 fol. 13, resolutie magistraat 15-10-1505, resolutie vroedschap 16-12-1594
25. Resolutie vroedschap 3-5-1597, 14-1-1604, resolutie magistraat 16-2-1600, 28-5-1608
26. Mellink blz. 26, resolutie magistrant 28-5-1608, resolutie vroedschap 19-7-1621, 16-8-1622, 22-8-1625
27. Resolutie magistraat 14-7-1625
28. Resolutie magistraat 7-6-1636, 12-9-1637, 31-1-1643, 21-3-1643
29. Resolutie vroedschap 28-12-1660, 28-8-1663
30. Resolutie magistraat 5-1-1669, 13-4-1669, 6-11-1670, 30-5-1671, 1-6-1671, 2-3-1675, 23-3-1675, 28-12-1675
31. Resolutie magistraat 3-10-1667, 8-10-1667
32. Resolutie vroedschap 9-1-1679, resolutie magistraat 25-5-1680
33. Resolutie magistraat 13-11-1683, 24-6-1684, resolutie vroedschap 21-4-1687, resolutie magistraat 1-2-1716, resolutie vroedschap 9-9-1720, resolutie magistraat 20-2-1762, 27-3-1762
34. Mellink, blz. 37
35. Resolutie magistraat 14-11-1768, 18-5-1771, 14-9-1771, 23-11-1771

C.H.Kuyper-Jansen

ONZE NIEUWE AANWINST (een stukje souvenirgoed)

Bij de heropening van het museum op vrijdag 13 september 1996 werd aan de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum, ter plaatsing in het museum, door mevrouw S.M. Pouwelse-de Jonge een zeer toepasselijk voorwerp geschonken. Het betreft een ovale schaal van het zogenaamde souvenirgoed, meestal porselein van een goudachtige gele kleur met een metaalachtige glans. Op de bodem is een afbeelding van de voorgevel van het Brielse stadhuis, de nieuwe ingang van het museum, in felle kleuren aangebracht.

Dit souvenirgoed is kennelijk in een bepaalde tijd erg 'in' geweest. U zult er vast wel voorbeelden van kennen, vaak in dezelfde kleur en meestal met de metaalachtige glans. Het museum heeft er een aardige collectie van.

Zoals veel mensen een afbeelding van de Catharijne in welke vorm dan ook in hun huis hebben, zo vond men het kennelijk ook leuk iets van dit souvenirgoed te hebben met een afbeelding uit de eigen streek. Het werd vaak ook als een aandenken van een reis meegenomen.

De voorwerpen, mij bekend, zijn niet gemerkt.

Wie van de lezers heeft wel een gemerkt voorwerp?

Heeft iemand zoiets nog wel eens nieuw gekocht?

Deze voorwerpen zijn waarschijnlijk in de eerste twintig jaar van deze eeuw vervaardigd.

De productie moet flink geweest zijn, want je komt het vaak tegen.

Welke fabriek of fabrieken vervaardigden dit?

Veel vragen! Wie kan hier iets meer over vertellen!?

28

J. Klok.

DE BRIELSE BEVRIJDINGSDAGEN - MEI 1945.

Vorig jaar beschreef ik mijn herinneringen aan de oorloosdagen in mei 1940.

Voorzover mijn geheugen mij niet in de steek heeft gelaten zal ik mijn indrukken over de eerste dagen in Brielle na de bevrijding proberen te beschrijven. Maar om een en ander te staven heb ik daarbij de hulp ingeroepen van vier personen, die destijds in hun dagboeken op geheel eigen wijze hetgeen zich toen in Den Briel afspeelde, hebben beschreven. Hun wederwaardigheden worden dan ook regelmatig vermeld.

Eerst in het kort hoe het mij in de oorlogsjaren verging.

Tussen 10 mei 1940 en 4 mei 1945 liggen vijf jaren van kommer en kwel. In mei 1942 kwam ik van de H.B.S. Ik was zeventien jaar. Om theologie te kunnen gaan studeren moest eerst het zogenaamde Staatsexamen Latijn en Grieks A worden gehaald. In die tijd was er nog geen gymnasium in Brielle. Wel bestond er gelegenheid om bij mevrouw A.J. Brinkerink-Hibma, de echtgenote van de toen hier bekende dominee Brinkerink in Oostvoorne, voor dit examen les te nemen. Helaas .....van korte duur, want de bezetters verplichtten alle jongens van 18 jaar en ouder tot de zogenaamde "Arbeitseinsatz" in Duitsland. Tevoren gekeurd in het arbeidsbureau in Vlaardingen, een deftig oud herenhuis aan de haven dat meer indruk maakte op mij, dan de dikke Rijksduitsers, die gezeten in een zonnige serre van de achterkamer, achteloos een verklaring stempelde dat ik niets mankeerde. Dat wilde dus zeggen geschikt voor arbeid in Duitsland. Aangezien ik daar weinig voor voelde zat er niets anders op dan onder te duiken. Overigens gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Vrijdag 23 december 1943, dus kort voor de Kerst, kwam het verwachte aangetekende gele briefje uit

Vlaardingen dat ik mij op 28 december aldaar moest melden. 's Avonds tevoren nog een gesprek met een leeftijdgenoot in Vierpolders, die ook naar Duitsland zou moeten. Hij nam de gemakkelijkste weg. Hij tekende de zogenaamde loyaliteitsverklaring, dat wil zeggen dat hij nota bene zonder eindexamen al aan een hogeschool zou kunnen gaan studeren. Nog hoor ik het zijn moeder zeggen: "Je teken ook!". Mijn antwoord was kort en bondig "nee". Zaterdagmorgen vroeg verliet ik Brielle met de boot van 7 uur naar Vlaardingen. Met enig leedvermaak passeerde ik daar op weg naar het station de riante villa, waar ik goedgekeurd werd. Voorlopig doel: Amstelveen. Daar bracht ik geheel in mijn eentje in een huis, waarvan de bewoners (zuster en zwager) elders logeerden de Kerstdagen door. Een buurman, zekere heer De Hoed, actief in de "ondergrondse", die de sleutel had, bezorgde mij de toegang. Betrokken bij het laten onderduiken o.a. van Joden was hij bereid mij te helpen. Nu klinkt het allemaal zo eenvoudig, maar op dat moment voelde ik mij als een stuk opgejaagd wild. Het verblijf in dat lege huis was eenzaam maar spannend. Wat zou er in Den Briel gebeuren bij mijn ouders. Zouden ze mij thuis op komen halen? Een Kerst om nooit te vergeten. Op 2 januari dook ik voor goed onder. Er was voor mij een plaatsje geregeld in Leiden. Met de bus via Aalsmeer naar de sleutelstad. Ik trof het slecht. Daar was alles in rep en roer, omdat die dag een hoge ambtenaar van het arbeidsbureau was doodgeschoten door "verzetsmensen". Op het station spanning alom. Een zekere mijnheer Van der Horst ving mij bij het station op. Ik bracht die dag in zijn huis aan de Rijnsburgerweg door. Speelde liedjes voor zijn kinderen op de piano alsof er niets aan de hand was. 's Avonds bracht hij mij bij een bejaarde overbuurvrouw, zekere juffrouw Kres. Het goede mens was doodsbenauwd. Na een verblijf van twee weken aldaar op een zolderkamer van een een kleine bovenwoning aan de drukke Rijnsburgerweg zag ik dat

verder helemaal niet zitten. Ik besloot om weer naar Voorne terug te gaan om daar ergens een schuilplaats te vinden. Op een Zaterdagmiddag nam ik de blauwe tram vanuit Oegstgeest naar den Haag. Je moest vooral proberen zo weinig mogelijk per trein te reizen. Want daarin werd dagelijks gecontroleerd. Dus heel riskant. Immers als jongeman kon je alleen op straat komen met een ausweis. En die had ik niet. Wel een vals persoonsbewijs waar ik een jaar jonger op was en woonachtig in Amsterdam aan de Tweede Helmerstraat. Dit te gebruiken was riskant. Stel dat ze bij een controle je aan de tand zouden voelen. Zou ik in staat zijn om een eventueel kruisverhoor te doorstaan? Met de blauwe tram via Wassenaar naar den Haag was een voor mij onbekende route.

Daarom wist ik niet dat deze tram reed langs het gebouw van de Esso, waar toen de Sicherheitspolizei was gevestigd. Het was dan ook juist bij de halte tegenover dit gebouw dat twee Sicherheitsagenten, herkenbaar aan de glimmende borstinsignes, instapten. De schrik van mijn leven. Gelukkig had ik de tegenwoordigheid van geest om even te wachten met uitstappen, maar toen de tram wegreed sprong ik er gauw uit. De heren hadden het gelukkig niet in de gaten. Ik was zodoende in een totaal onbekende omgeving beland (Trouwens ik kende heel Den Haag niet. Ik was er ooit maar een paar keer heel vluchtig doorheen gereden met mijn ouders!). Vragen naar het Hollands Spoor kon gevaar opleveren. Tenslotte ben ik daar beland. 's Avonds acht uur waagde ik pas in te stappen naar Rotterdam. Op hoop van zegen. De goden waren met mij. Vanuit het Centraal Station wandelde ik naar het R.T.M.stationnetje aan de Rosestraat. Ik voelde mij allesbehalve plezierig. De laatste tram vertrok om 11 uur richting Hellevoetsluis. Er waren twee mogelijkheden om op Voorne te komen. Of met de tram naar Oostvoorne. Of overstappen te Spijkenisse richting Hellevoetsluis. Het was bekend dat er bij de Nieuwenhoornse Vlotbrug zo tegen midder-

nacht doorgaans niet meer gecontroleerd werd. Dus koos ik richting Hellevoetsluis. Bij de halte Nieuwenhoornse Vlotbrug uitgestapt kon ik vanuit de verte zien of er gepost werd bij de Vlotbrug 1) De weg bleek veilig te zijn. En zo belandde ik in het holst van de nacht in Nieuwenhoorn. Voor het huis van mijn neef Frans Bouman (schuin tegenover de vroegere Openbare Lagere School) stond ik stil. Zou ik bellen? Je beseftte dat je de mensen zo laat nog de stuipen op het lijf zou jagen. Toch maar gedaan. Ik zie nog hoe mijn neef het kleine raam boven de voordeur openschoof en mij zag. Nog hoor ik zijn uitroep "Jacques, jij hier!" Ik werd spontaan binnengelaten. Dit zou het begin betekenen van ruim een jaar onderduiken op Voorne.

Via mijn neef kwam ik terecht bij een oom en tante aan de Achterdijk, op de grens van Nieuwenhoorn en Vierpolders. Maar vanwege de inundatie van de Gooite kregen zij inwoning en moest ik daar weg. Inmiddels had ik in het geheim contact opgenomen met mevrouw Brinkerink met de bedoeling mijn lessen te vervolgen. Het leek mij namelijk gewenst, om toch iets om handen te hebben. In dit geval doorgaan met Latijn en Grieks. Zo begaf ik mij op een donkere avond via polderwegen naar de Oostvoornse pastorie. Gezeten in de achterkamer bij de grote kachel verscheen plotsklaps in levende lijve de jongste zoon Hans Brinkerink. Deze was blijkbaar al vanaf mei vorig jaar in zijn ouderlijk huis ondergedoken. Dit bracht mij op het idee mijn ouders te vragen of ik bij hen zou kunnen onderduiken (op dat moment hadden deze geen flauw idee waar ik was!). Waarom mijn ouders? Ik ging namelijk van het standpunt uit, dat mocht ik ontdekt worden mijn ouders niet gearresteerd zouden worden (Overigens een vrij naïeve gedachte!). Daarbij komt dat ons huis (Slagveld 36) ruim was. Wonderlijk genoeg tot nu toe gevrijwaard van huisvesting. Vader en moeder Klok gingen tamelijk laconiek op mijn vraag in. Hadden geen bezwaar mij in huis op te nemen. Bovendien lag ons huis tamelijk

achteraf op het Slagveld. Tussen de Kalkfabriek en de Gasfabriek. Met als naaste buurman Leen van den Berg. Gereformeerd en van de goede kant.

Zo gebeurde het dat ik eind februari op een donkere zondagavond te voet als "een dief in de nacht" door de polder van Vierpolders via een omweg belandde op de dijk langs "de Vlooiën" (zo werd de Molenvest genoemd!). Overigens ook niet zonder gevaar want de Grenzpolizei zat op de batterij aan het havenhoofd. Bij de Zevenhuizen kwam ik Brielle binnen en kwam zo ongemerkt thuis. (Slagveld 36, nu het nieuwe stadskantoor met hetzelfde nummer). Een hele vreemde gewaarwording om onder te duiken in een omgeving waar je altijd gewend was vrij in en uit te gaan. Ik voelde mij dan ook in het begin allesbehalve op mijn gemak. Niet te geloven, dat ik nog geen twee maanden geleden daar was weggegaan.

Op de vliering werd een verborgen slaappleaats gemaakt. Het was wel even wennen. Overdag helemaal alleen op een bovenkamer zitten. Als de bel ging stiekem wegkruipen naar je verborgen slaappleaats. Stil zijn als er iemand op bezoek was. Eén ding had ik mee. Iedere dag het schitterende uitzicht over de Maas op Rozenburg. Je kon zelfs Maassluis zien liggen. En ...als het heel helder was de Superfosfaatfabriek, de E.N.C.K., te Vlaardingen. Zo weinig bebouwing was er toen nog. En iedere dag opnieuw op gezette tijden het langzaam in de verte opdoemen van de Vlaardingse boot. En het weer verdwijnen achter de horizon. Wat dat betreft had het slechter gekund. In ieder geval was het beter dan dat kamertje aan de Rijsburgerweg waar je vooral 's nachts werd opgeschrikt door het knarsen en piepen van de blauwe tram.

Langzaam maar zeker raakte ik gewend aan de situatie. De tijd werd voornamelijk doorgebracht met het leren lezen van de schrijvers Livius en Homerus. Taai gedoe. Het vereiste wel het nodige geduld en volharding. Iedere week kreeg ik een stuk op. Het gecorrigeerde werd meestal gebracht door

Dick, de oudste zoon van ds Brinkerink. Hans (de ondergedoken zoon) corrigeerde mijn vertalingen. Dat deed hij heel secuur. Zodoende ontstond tussen ons een heel vriendschappelijke band. Wij schreven elkaar wekelijks. De brieven heb ik nog. De inhoud komt nu als heel onwezenlijk over. Mooi geformuleerde zinnen met een filosofisch religieuze ondertoon. Wat waren wij toen serieus. Voor buitenstaanders misschien overdreven gedaas. Immers degenen die ze toen zou lezen mocht niet door hebben dat hier twee onderduikers aan het woord waren. En zo hoorde het ook. Want stel dat ze onderschept zouden worden dan konden de Duitsers er toch geen wijs uit. Op de een of andere manier drukte deze levenswijze een stempel op je. Je kreeg een geheel eigen kijk op het leven. Wat afstandelijk met het uitzicht op de wallen, stiekem gluren achter de gordijnen was eigenlijk het enige vertier. Heel vermakelijk vond ik de excercities van een groepje N.S.B. meisjes (jeugdstorm) onder leiding van een fanatieke vijftienjarige Brielse H.B.S. er. Een paar maal heb ik heel erg in de rats gezeten. Zo werd op een septembermorgen door Russen huiszoeking gedaan tijdens een razzia. Ik begrijp nog niet dat de soldaat, staande onder de vliering, de verborgen slaappleats, door het bonzen van mijn hart het plafond niet heeft zien trillen. Een andere keer kreeg mijn vader een tip van een zekere Dirk het Mannetje. Een bekende N.S.B. er "Klok" zo had hij gezegd: "Ze zeggen dat je zoon bij je ondergedoken zit". De Landwacht komt Zaterdagavond bij je huiszoeking doen. Niettegenstaande deze waarschuwing ben ik niet weggegaan, maar heb ik de hele avond in mijn schuilplaats gelegen. Wat heb ik toen in spanning gezeten! Zeker toen de bel ging. Maar gelukkig geen landwachters. Zij zouden mijn schuilplaats zeker hebben ontdekt. Groot probleem was de piano. Die mocht ik natuurlijk niet aanraken. Toch ben ik een enkele keer gezwicht. Heel onverstandig natuurlijk.

In het algemeen kan gezegd worden dat het wereldje van een onderduiker heel klein was. Je moest er zelf iets van maken. Je volgde een straf schema. Dat was mogelijk omdat je helemaal op jezelf was aangewezen en dus betrekkelijk je dag zelf kon indelen. Tenminste....als je niet plotseling je moest terugtrekken in je schuilplaats. Dat gebeurde dagelijks. Het lezen van de avonturen van Odysseus en de beschrijving van de Romeinse krijgstochten door Livius waren een goede afleiding. Eigenlijk het enige wat je ongestraft kon doen was lezen, lezen en nog eens lezen. Zittend of liggend. Altijd ergens mee bezig zijn. Het is voor mij altijd nog een raadsel dat via de ondergrondse in Den Briel ongevraagd distributiebonnen werden gebracht. Dat werd gedaan door de oude heer K.F. Deur. Groot probleem was op den duur mijn haargroei. Want dat ging door.

Tenslotte kapper De Baan in de hand genomen. Wat een opluchting toen het haar er weer af was. Maar altijd was er die angst betrapt te worden. Sedertdien kwam hij iedere maand. Begrijpelijk volgde je de oorlogshandelingen nauwgezet. Mijn vader had, door een tweede radio in te leveren, er een achter kunnen houden. Ongelooflijke rijkdom maar niet geheel van gevaar ontbloot en verraad was altijd mogelijk. Deze radio was verborgen in de tuin en vader haalde hem 's morgens vroeg en 's avonds laat naar binnen. Twee maal per dag werd er geluisterd naar radio Oranje. 's Morgens om acht uur en 's avonds om acht uur.

Mijn vader was wel eens nonchalant. Op een ochtend kwam om negen uur er een controleur binnen. Op dat moment ontdekte mijn vader dat de radio nog open en bloot op de schoorsteen bij het stopcontact in de achterkamer stond. De controleur deed net alsof hij niets zag. Maar later op de dag ging hij zijn boterhammetje (nou ja, wat je dan boterham kon noemen!) nuttigen in de Zalm. Daar vroeg hij aan de eigenaar, Kees van den Berg "of die Klok op het Slagveld van de verkeerde kant was". "Nooit van

gehoord", was het antwoord. "Waarom denk je dat?".
Antwoord: "Man, hij heeft een radio open en bloot in de kamer staan".

Heel spannend waren de laatste weken van december 1944. Het arresteren van bekende personen als ir. P.F. van der Wallen, directeur van de kalkfabriek, waar ik dagelijks het uitzicht op had en die ik dan ook vaak op het terrein heb gezien. De eerste dag van 1945 zette roerig in met laag scherende vijandelijke jagers over Brielle, achtervolgd door Duitse Messerschmidts.

Naarmate het voorjaar naderde werden wij ongeduldig. Konden maar niet begrijpen, waarom de Geallieerden treuzelden de Rijn over te steken. Heel erg vervelend waren de laagvliegende Duitse V1 bommen, die, zo werd gezegd, vanuit Den Haag (landgoed Raaphorst?) werden afgeschoten richting Engeland. Heel gevaarlijke projectielen, die zo nu en dan vroegtijdig naar beneden kwamen 2).

Met spanning werd het moment afgewacht dat de Geallieerde legers de Rijn zouden oversteken. Maar ook niet te vergeten het snelle oprukken van de Sovjetlegers. Eindelijk was het dan zo ver dat de Geallieerde legers de Rijn overstaken.

Ongeduldig werd uitgekeken naar het grote moment dat Duitsland zou capituleren. Er circuleerden de meest fantastische geruchten. Heel moeilijk te verteren was de stroom van berichten over het nijpend gebrek aan levensmiddelen in de grote steden. Je voelde je ergens beschaamd over het feit dat bij ons thuis voldoende te eten was.

Dat neemt niet weg dat ook bij ons het leven heel primitief was. Je moest zuinig zijn met water. Er was op den duur geen elektrische stroom meer. Maar altijd werd weer van de nood een deugd gemaakt. Zo wist men met behulp van een met hout gestookt aggregaat op de Kalkfabriek voor enkele uren in de avond stroom te verwekken. Hiervan heeft een groot gedeelte van Brielle kunnen profiteren. Een ongehooflijke luxe.

Door de aaneenschakeling van dagelijkse legerbe-

richten over de snelle opmars van de Russen in het oosten en de veroveringen door de Geallieerden in het westen van Duitsland en op een gegeven moment in het noorden van ons land kwam je in soort overwinningsroes.

Dan ..op zondagmiddag 29 april de sensatie van heel laag vliegende geallieerde vliegtuigen met voedsel voor de grote steden. Niet te geloven. Onze vrienden. Wij beseften toen dat de algehele capitulatie voor de deur stond. Steeds meer circuleerden er hardnekkige geruchten, dat de Russen Berlijn hadden bereikt. Te mooi om waar te zijn. Hitler zou in een bunker zelfmoord hebben gepleegd, tezamen met Eva Braun, zijn minnares. Ook werd daarbij genoemd Goebbels, de minister van propaganda. Nee het kon niet anders of het Duitse opperbevel moest deze hopeloze strijd opgeven. Op 2 mei kwam het officiële bericht door dat Hitler dood was. En nog steeds geen capitulatie. Het geduld werd danig op de proef gesteld. Het waren dagen van hoop en wanhoop.

En dan gebeurde het wonder, waar wij vijf jaar naar hadden uitgekeken. Vrijdagavond 4 mei, luisterend in mijn schuilplaats naar Radio Oranje met behulp van een kristalzendertje kwam er door (ik dacht dat het kwart over acht was), dat admiraal Dönitz als bevelhebber van het Noordduitse leger zich had overgegeven. Je rent naar beneden om het grote nieuws te vertellen. Even daarna - heel wonderlijk - verscheen Hans Brinkerink met zijn broer Piet op een motorfietsje ten tonele. Hoe hij dat zo snel had weten te fiksen is mij nog een raadsel. Ik was totaal overdonderd. Was dit werkelijkheid of schijn? Toen ik hem even later op straat uitliet leek het wel alsof ik dronken was. Die plotselinge vrijheid was zo overweldigend. Zo maar op straat te staan. Ik ben dan ook vrij snel weer naar binnen gegaan.

Je vertrouwde het niet. Gewoontegetrouw heb ik de nacht in mijn schuilplaats doorgebracht.

Dagboek L. van der Knoop:

"Vrede". Gisterenavond doorgekomen, dat in de bezette gebieden Holland, Noorwegen en Denemarken heden te 8 uur voormiddags de macht zal worden overgenomen door de geallieerden. Het blijde gevoel, dat ik reeds 14 dagen in mij droeg stijgt tot een gewaarwording van grote dankbaarheid voor 't feit, dat ons volk en nageslacht is bewaard voor een infiltratie van het Nazidom en geestelijke vrijheid als het schoonste erfdeel der vaderen weder ons deel mag worden. Ook komt daarbij het gevoel van geruststelling, dat het thans uit is met de heerschappij van het spookbeeld "honger" dat al zoveel slachtoffers onder ons volk gemaakt heeft.

Nu enige bijzonderheden.

Gisterenavond toen wij, na bij Oom Krijn geweest te zijn, naar huis gingen, was het bericht van "vrede" doorgekomen en een deel mensen bleef natuurlijk op straat na 9 uur. Dat was echter niet naar de zin van enkele Duitsers, die er o.a. twee, te weten Racké en Boehmer voor opsloten en verder dreigden op andere te schieten.

Een tegenstelling was, dat andere Duitsers van het gebouw van de N.S.B. kring (voorzijde van het Geuzengesticht) een ruit insloegen en de geschriften en portretten, voorzover daarin nog aanwezig, verscheurden en over de grond smeten. Alweder "het Hosannah" en "Kruisigt hem".

Zaterdagmorgen 5 mei.

Alles was vreemd. Was de oorlog nu opgehouden of niet. Er was wantrouwen. Was het nu wel echt waar? Mevrouw Oosterbaan, onze buurvrouw, wist te vertellen, dat een doldrieste S.S.er uit Hellevoetsluis op de fiets de mensen, die op straat getooid met Oranje waren verschenen, met een pistool dreigend, sommeerde dit af te doen.

Maar 's middags trok ik de stoute schoenen aan. Ik achtte het als mijn plicht allereerst naar mevrouw Brinkerink te gaan om haar te bedanken voor de

geestelijke steun. Op mijn fiets - ook weer uit een schuilplaats tevoorschijn gehaald - naar de pastorie in Oostvoorne. Hoe troosteloos en onttafeld lag de Oostvoornse polder erbij. De Oostvoornse weg was leeg en verlaten. Overal op het land palen, waarvan de toppen met draden aan elkaar verbonden waren om mogelijke luchtlandingen te verhinderen, de zogenaamde Rommelasperges. Zo belandde ik op de pastorie, waar ik in februari vorig jaar geïnspireerd werd om in het ouderlijk huis onder te duiken. Achteraf een goed besluit. Maar hoeveel risico's had ik daarbij niet gelopen. Heel veel geluk gehad. Soms door het oogje van de naald gekropen.

Voor het eerst als vrij mens op bezoek. In de pastorie heerste een heel aparte sfeer. Ds Brinkerink bereidde zijn bevrijdingspreek voor. De oudste zoon was jarig. De voorkamer vulde zich met allerlei opgewekte en blijde mensen. Daar kwam Rie Kemp. Daar zat een oude dame, zekere mevrouw van Reek, getooid met de kanten staartmuts en gouden krullen, als een onwezenlijke afgezante uit een ver verleden. Ook verscheen mevrouw Van den Blink, echtgenote van mr A.P. van den Blink, de aanstaande schoonmoeder van Dick Brinkerink, die nota bene halverwege de Oostvoornse weg een ongelukkige val had gemaakt.

Weer thuis leek het alsof deze eerste dag van vrijheid als in een roes was voorbijgegaan.

Dagboek Gerarda van den Blink:

Zaterdag 5 mei

Halen en brengen. We zijn vrij zegt men. Ja, gisterenavond om 9 uur wisten we het al. Als een lopend vuurtje ging hetdoor Den Briel. Niemand wilde naar binnen, maar dit verwekte woede en gevaar van een late kogel.

Vanmorgen een hele drukte op de mart. Het wachten op de officiele capitulatie afkondiging. Jo en ik ontbeten uit het zolderraam om de eerste te zijn met de vlag. Er waren er nog eerder, maar die

moesten weer naar binnen en iedereen moest naar huis. Niets mocht nog, want zij hadden de macht. Alleen Oranje dragen, daar werd niets van gezegd. We liepen dan ook welgemoed getooid over straat, toen een onbeschofte Hollander n.b. mij op een zeer ruwe en misselijke wijze dwong mijn haarstrikken af te doen. Daarna vertrokken wij naar Oostvoorne, want Dick Brinkerink was tenslotte jarig. Het speet ons erg, het vlag uitsteken in andere handen te moeten laten overgaan, maar nu ik al lang en breed weer thuis ben, is hij nog niet uit geweest. Het wachten is op de Tommies. Onderduikers duiken overal op. Wat brengt de dag van morgen.

Lenie Gorzeman:

Zaterdag 5 mei

Al vroeg werd ik wakker door gepraat en gelach op straat. Ik hoorde geen Engels, dus ik bleef liggen. Maar om half acht ging ik eruit een binnen vijf minuten was ik buiten. Er stond een paard en een wagen. 't Beest met Oranje. Buurvrouw Weltevrede: oranje. Juffrouw van Soest: oranje. Ik ging naar An, die lag nog te bed te leren! De hagedissen! Ik vertelde haar, dat ze vannacht het kringhuis van de N.S.B. (voormalige Geuzengesticht) hadden stukgeslagen (de ruiten wel te verstaan) en al de krantjes hadden ze op straat gegooid. Ik had dit nieuws net op straat opgevangen. Ik spoedde me weer naar huis en doolde wat rond in de straat, die stampvol stond. Ik had bij moe een oranjestrik gehaald, die ik droeg; er was bijna niemand zonder. Om een uur of acht stekkerde An onze buurt in. Bij Slui hangt de vlag al uit! O riep ze. Wij naar het hoekje van het Maarland. En daar wapperde een oranje en een rood, wit en blauwe + oranjepapier voor de ramen. Toen volgde Rozeboom met een hijsvlag. We waren stom van ontzetting. Bij Tellingen werd er een uit het bovenste venster gestoken. Toen ging ik eten. Onder het eten kwamen ze zeggen (ik weet niet meer wie) dat De Baan ook de vlag

uit had en nog iemand. Ik gauw kijken. Juffrouw De Baan hing trots uit het raam. Na het eten huppelde ik weer naar buiten. Op het Maarland hingen nu ook vlaggen bij Zwaan en Aarts. Bij de Troye hing er één gedrapeerd. Elly en Jopie Vlaspolder kwamen. Daar gingen we mee Den Briel in. Bij Moerman stond de winkel stikvol en wij er ook in. Ze verkochten Oranjelint, crepepapier, rood, wit en blauw lint, noem maar op. An en ik kochten een meter rood/geel lint en deden dat onder ons oranje strikje. Daarna bleven we op de markt, want ze zeiden, dat er Engelsen op het stadhuis waren. Bij Bout in de etalage stond een schild met een W erop en een kroon erboven, net zoals wij hebben. En overal oranje. Erg mooi, maar ik begrijp nog niet dat ze het gedurfd hebben.

'Is hier wel vrede (tenminste dat zeggen ze) maar de engelsen zijn hier nog niet. Bij Brans stond de winkel ook stikvol, ze verkochten daar sjerpen, oranjestof, rood en blauw laken, of hoe noem je dat spul. 't Was een vreselijk gedrang. Adrie van Leeuwen ging ook naar binnen en kwam terug met twee speldjes van Juliana en Bernhard samen. Ik kreeg er een van d'r. In de middag hingen er geen vlaggen meer uit, want de moffen reden met geweer in de aanslag door de straat en vlogen de huizen binnen als ze er een zagen. Ze begonnen nu ook om de vlaggetjes en sjerpen van de kinderen af te pakken en 't oranje van je jas te trekken. Ik was net bij juffrouw van Soest op de stoep toen er één aankwam. 't Is een Nederlander bij de S.S. Een krenk. Gerarda van den Blink kwam met Jo en Dick (Brinkerink) het hoekje van het Maarland om en die kerel zette Gerarda het geweer op de borst en trok het oranje van haar jas. Het ging er niet af en hij schudde haar helemaal heen en weer. Bij juffrouw van Soest in de winkel haalden we ons oranje eraf en duwden het in onze jaszakken. 's Middags gingen An en en ik wandelen. Het was erg mooi weer. Een oranje zonnetje. Op de dam was het druk, al zag je er geen oranje meer. De verdere middag

rondgehangen en gewacht op de Tommies, die niet kwamen. De lucht was steeds meer gaan betrekken en nu spetterde het...

Zondagmorgen 6 mei.

Ongekende rijkdom. Voor achten al op de fiets naar een vriend Wim Lankhorst, die de laatste maanden een tijdelijk onderdak had gekregen in de boerderij van zijn aanstaande schoonouders, de familie Peters aan de Rijksstraatweg. Hij had mij wekelijks trouw opgezocht. Daar kreeg ik een bord warme gerstemeelpap voorgeschoteld. Heerlijk.

Eindelijk dan toch kwam in de loop van de ochtend het bericht door dat Duitsland nu officieel had gecapituleerd. En dan opeens - omstreeks 12 uur - de vlag op de toren. Wat een moment!

's Middags door Den Briel gewandeld op te nauwe schoenen in een pak met te korte mouwen. Ik was tijdens mijn onderduiktijd behoorlijk gegroeid. Gekke gewaarwording al die bekende mensen weer te zien. Er woei een schrale wind.

Eerlijk gezegd voelde ik mij tamelijk opgelaten. Ik zag er trouwens ook niet al te florissant uit. Uit bijna alle huizen

hingen vlaggen. Een indrukwekkend schouwspel. De Voorstraat en het Zuideinde zwart van de wandelaars. Dat al die vlaggen

bewaard waren gebleven. 's Avonds verscheen Libertatis, het Brielse muziekcorps. Een armzalig hoopje mannen. Immers de meeste leden zaten in Duitsland. Maar de vreugde was er niet minder om. Al spoedig formeerde zich een eindeloos lange stoet mensen erachter. Zeker net zo lang als de Voorstraat.

Ik sloot mij aan bij mijn vrienden en verdere aanhang, meestal leden van de J.B., De Vrijzinnig Christelijke Jongerenbond. Aad Vermey had voor de gelegenheid een bord gemaakt waarop: De Brielse J.B. Zodoende konden wij elkaar in de drukte niet uit het oog verliezen. Toen ik weer thuis kwam voelde ik mij tamelijk ongelukkig. Het was alle-

42

maal zo "gewoon".

Dagboek Gerarda van den Blink:

Zondagmorgen was iedereen pessimistisch en toen ik naar de kerk ging voor de bevrijdingspreek (die niet doorging vanwege de omstandigheden) reed bovengenoemde rotvent nog op een motor loerend door de stad of hij geen oranje zag.....Opeens een ruk aan de bel. Tante Leens gaat kijken. "Vlaggen" zei ze alleen en ik rende naar boven en stak hem uit, maar ik was niet meer de eerste. Onmiddellijk zag de straat oranje van de mensen en de felicitaties waren niet van de lucht. Joost mag weten hoe het eten klaar kwam. Toen de vlag op de toren op ging juichte een stampvolle markt. Drie knallen en de markt was leeg. Die kwaaië mof zal zijn straf wel krijgen. Zo gauw Libertatis bij elkaar was zongen we het Wilhelmus. Een moment om nooit te vergeten. 's Middags ging ik met vader naar de gemeenten. Vierpolders was blij, maar werkte op mij als een douche. Zwartewaal was enthousiast en er ging een gejuich op toen vader het bord van "Selbstandig Kwartiermachen" weghaalde.

Lenie Gorzeman:

Zondag 6 mei

De hele morgen had ik een beetje rondgehangen, er was geen nieuws over de oorlog, dus ik zat nogal in de put. En net was ik om een uur of twaalf in mijn kamertje, toen er een paar marechaussees doorde straat kwamen die riepen: "Vlaggen uit." Ik gooide het raam open en greep de vlag. Bij Bode hing hij net uit, een hoop mensen kwamen naar buiten vliegen. Het werd een verward geraas. Er kwam nog een vlag buiten. Ik stak de onze ook uit. Toen rende ik naar buiten! "en moe zei: Trek je schoenen aan en ga naar buiten!". Ik pakte m'n schoenen, sleurde mijn jas van de balustrade en hobbelde naar beneden. Op de stoep trok ik mijn schoenen aan. Ik rende maar wat heen en weer en keek overal eens rond. Nadat bij An de vlag gehe-

sen was, reesde ik met An naar de markt. Bij Guilonard hing de Engelse en de Amerikaanse vlag uit. Op de Markt was het al een hele drukte. Met Adrie van Leeuwen en de beide blagen hebben we in het raam van het stadhuis gezeten. De markt stond al helemaal vol. De burgemeester (Van der Knoop) hield een rede. Ik weet niet meer waarover. O ja dat ben ik vergeten te vertellen. Toen ik op het plat stond werd de vlag op de toren gehesen. Ik kreeg het echt een beetje benauwd van binnen en heel de buurt juichte

toen hij erop stond. Fier wapperde hij uit, want er stond een stevig briesje, dat langzamerhand de lucht schoon veegde.

De burgemeester zei, dat om twee uur Libertatis zou komen. Na zijn rede zongen wij het volkslied. Wij bleven in de vensterbank daarop wachten, want er waren genoeg mensen die ons dat prachtige plaatsje wouen afsnoepen.

Toen we zo een poos zaten kwam 't bericht dat Libertatis vanavond zou komen. An en ik zijn toen wezen eten. Bij ons thuis zat een massa visite: de twee marechaussees van een paar huizen verder en hun vrouwen, slager Luyendijk van het Maarland met zijn vrouw en tante Truus en oom Faas Eland. We gingen nog niet eten, dus heeft moe het voor me op een bord geschept en heb 't zo maar zitten eten, want ik mocht 's middags op de toren met Aad Vermey en anderen. An was het net wezen zeggen. Om twee uur waren we present en was het wachten op de rest. Je kon zomaar niet lopen op de markt, het stond stamp en stampvol en natuurlijk ook oranje en rood, wit blauw overal. Eindelijk was iedereen bij elkaar en gingen we de kerk binnen. 't Eerst vlogen we naar de toren en begonnen te klimmen.

't Was moorddadig gewoon en het duurde zalig lang voor we er waren. Maar toen boven: een niet te beschrijven uitzicht! Al die vlaggen aan de huizen en mensen als wriemelende mieren door de straten. Er kwamen jammer genoeg geen Tommies over. Veel te gauw naar m'n zin gingen we er weer af. We hobbel-

den de trap af naar de begane grond. Met de J.B. hebben we een stoet gevormd met Jan Smit met trommel voorop en vooruit. Na de trip gingen ze allemaal bij Aad Vermey binnen, want er liep een hele sleep kinderen achter. An en ik gingen naar huis en dronken limonade.

's Avonds naar de markt. Het was erg druk, want Libertatis was gekomen. Toen Libertatis de tocht begon, worstelden we om er achter te komen. Bij het Asylplein deden we een kringdans om het Vrijheidsbeeld en daarna gingen we 't slop weer op 't Noordeinde in. Zo ging het over het Maarland en zongen we: "En snurkie die moet zakkies plakken, hi ha ho" en "Oranje boven, Oranje boven, leve de Willemien". "Weg met alle N.S.B.ers, 'k wil ze niet weer zien". "Oranje boven, leve de Willemien!"

Ook veranderden ze wel "alle moffenmeiden"

Na de rondgang belandden we op de markt. "We deden spelletjes voor de Hoofdwacht en om 10 uur hield een politiehooft, weet ik veel, een toespraak dat we nu naar huis moesten gaan en tot slot moesten we het volkslied zingen. Thuis merkte ik dat ik mijn oranje poer was. Nu enfin, 't is vrede, leve de koningin!!!

Maandag 7 mei.

Eigenlijk een werkdag. Maar wie kwam daar nog aan toe.

Op straat verschenen mannen en jongens in blauwe ketelpakken met een Oranjeband om een bovenarm. Zij bleken tot de ondergrondse te behoren. Hadden de opdracht om het militair gezag in Brielle over te nemen. Het was boeiend te ontdekken wie daartoe behoorden. Enkele maanden geleden had ik zeer vertrouwelijk van Wim Lankhorst, die mij wekelijks opzoekt, vernomen, dat een zekere H. Bootsma in Den Briel, een ondergedoken vaandrig van het Nederlandse leger, tijdens de mobilisatie 1939-1940 hier ingekwartierd, een groep vertrouwelingen om zich had verzameld om - zo dat nodig mocht zijn - de Duitsers te overvallen. In hun blauwe ketelpak-

ken zagen ze er echter ongevaarlijk uit. Maar al gauw stelden zij zich krachtdadig op. Eerlijk gezegd boezemden zij mij vrees in. Want maar al te vaak was er op gezinspeeld dat na de oorlog bijltjesdag zou plaats vinden. Dat wil zeggen dat natuurlijk in de eerste plaats de N.S.B.ers zouden worden aangepakt. En met de N.S.B.ers de Moffenmeiden. Deze zogenaamde "Bijltjesdag" zou dus ieder moment kunnen losbarsten. In ieder geval zouden die meiden worden kaal geschoren.

Maar zoiets kon gemakkelijk uit de hand lopen, waardoor onschuldigen door een of andere onnozele burenruzie ook zouden worden opgepakt. Waar zal dit alles op uitlopen als deze jongens zouden doorslaan!

Goed beschouwd was de gehele situatie tamelijk chaotisch. Met groot ongeduld werd uitgekeken naar de komst van de Tommies. Want de Duitsers zaten hier nog steeds. Niet alleen hier maar vooral in de duinen tussen Oostvoorne en Rockanje. Op de toren werd een wacht gestationeerd.

Als rechtgeaarde Briellenaar wilde ik de toren op. Maar daarvoor was ongelooflijk veel belangstelling. Dit was gedurende de vijf oorlogsjaren onmogelijk geweest. Een onafgebroken stroom mensen krom naar boven. Een evenzo grote stroom trachtte zich naar beneden een weg te banen. De geuren die zich verspreidden waren minder aangenaam. Het uitzicht over Voorne en Rozenburg was overweldigend. Een groot gedeelte van Voorne onder water. Allemaal wel erg troosteloos.

Dinsdag 8 mei

Iedereen werd als het ware naar het stadhuis toegetrokken om te kijken of de Tommies er nog niet waren. Want daar zouden ze zich natuurlijk alleereerst melden.

Wat er zich achter de statige gevel met het fiere devies Libertatius Primitiae afspeelde liet zich raden.

's Middags ging al heel snel het praatje dat de

door de Duitsers afgezette burgemeester Collette zich ten stadhuijze had gemeld, maar dat hij kort daarop weer was vertrokken 3).

En dan was er natuurlijk de steeds terugkerende vraag. Wat zal er met de N.S.B.ers gaan gebeuren en met degenen, die hadden gesympathiseerd met de Duitsers.

L.van der Knoop:

8 mei

Het stralende weer van gisteren heeft plaats gemaakt voor een regentje uit het Noorden, hopelijk niet voor de gehele dag.

Gisterenavond te 7 uur heeft oom K (Krijn van der Knoop) door bemiddeling van de ondergrondse zijn officiële benoeming thuis gekregen.

Diezelfde middag was Collette, onze vroegere burgemeester ook in Den Briel doch oom K had geweigerd voor hem de zetel in te ruimen. De leiders der ondergrondse beweging alhier, mr De Jong en Hubregtsen hebben hem ook gezegd zich dan maar eerst eens in den Haag te vervoegen. Ik vind het wel een beetje erg "unferfroren" om zomaar alsof er niets gepasseerd is, dat gestoelte der ere na het voorgevallene in zijn privéleven, te willen bestijgen."

Lenie Gorzeman:

Maandag 7 mei

Allereerst gingen we vanmorgen naar school. De baas hield een rede, een variatie op uiterlijke tucht en vrede of zoiets en verzocht ons naar buiten te treden om de vlag te hijsen. Dat gebeurde onder 't zingen van het Wilhelmus. Toen weer naar binnen, de baas vertelde verder dat we Vrijdag, let wel Vrijdag weer naar school moeten. Dat zal wel gebeuren? En toen zou de geachte heer Sixma (leraar Engels) ons het Engelse volkslied leren. Dop (leraar Geschiedenis en vooraanstaand N.S.B.er, hij was een z.g. kringleider). Hij had ook thuis de vlag uitgehangen. De lafaard!

Na school zijn we in een troep Den Briel doorgetrokken. Op de markt was 't al versierd met Oranjelampen. (Oranje ballen, nog afkomstig van het feest t.g.v. huwelijk prinses Juliana in 1937. Deze werden 's avonds door middel van de agregator van de Kalkfabriek verlicht. Op zich dus een hele bijzonderheid!). Nadat we de hele Briel doorgeveest waren, gingen we op de toren!). We amuseerden ons bar en om half twaalf hobbelden we naar beneden. Op het hoekje van de markt was een luidspreker aangebracht en een vent kletste. De mensen zeiden dat er weer radio was. Thuis was er pracht muziek en om 12 uur kwamen de nieuwsberichten van radio Londen. Ik weet echt niet meer wat de man zei, ik moet zoveel onthouden. Ik heb haast geen tijd om in m'n dagboek te pennen. Ik zal 't proberen zoveel mogelijk te doen.

's Middags weer de toren op, we zijn tamelijk lang boven gebleven. Adie van Leeuwen vertelde me, dat Bram naar Hellevoetsluis was geweest om stro te rijden voor de Tommies, die zullen komen. Een beetje rondgedrenteld overal 's avonds. Ik stop, bye bye.

Het was een feit dat de bewoners op het Slagveld tamelijk achteraf woonden en daarom veel minder contact hadden met het centrum van Brielle. Bovendien voelde ik er niets voor om steeds maar de straat op te gaan om te kijken of er nog nieuws te bespeuren was. Daarom heb ik de meeste zaken, die zich toen afspeelden niet mee gemaakt.

Wel had ik gehoord dat Dinsdagmiddag een groot bal op de markt zou worden georganiseerd onder leiding van de dansleraar Tony Verbeek. Er zouden zich daarbij allerlei vrolijke taferelen hebben afgespeeld. Er had zich een bandje gevormd dat het publiek aardig wist te vermaken. Van heinde en verre waren de mensen naar Brielle gekomen om deel te nemen aan de feestvreugde. Zo nu en dan maakten de omstanders een vreugdedans. Het leek wel toen alsof er geen rangen en standen meer waren.

L.van van der Knoop:

8 mei

Hedenmiddag o.a. bal op de markt. Een estrade van kratten diende als zitplaats voor de band, waarbij de accordeon ook een rol speelde. Er werd zo hevig van drie tot vijf uur gedanst, dat het leek of de keibestrating een gekeerde parketvloer was.

The topic of the day kwam in de gedaante van een Engels soldaat op motor met geweer. Het was n.l. Arnie van der Knoop die voor plm. zes weken als Engels soldaat dienst had genomen: drie weken was afgericht en daarna bij Apeldoorn de vuurdoop had ondergaan.

Lenie Gorzeman:

Dinsdag 8 mei

Vanmorgen naar Adri gegaan. We zijn weer op de toren geweest.'s Middags bal op de markt. Eerst durfden we niet, maar al gauw hebben we meegedaan. De hele middag gedanst, het ging op het laatst al best. Tonny Verbeek galmde over de markt dat er 's avonds weer dansen zou zijn. Dus wij er 's avonds weer heen. An en ik dansten om de beurt met Pim van den Blink. Om half tien was het afgelopen. Met een trommelaar voorop hosten wij naar huis. Weer een dag voorbij.

Woensdag 9 mei

Ogenschoonlijk was er in Brielle niets te beleven. Iedereen keek verlangend uit naar het moment, dat de Tommies zouden komen. Het begon langzamerhand voor velen een obsessie te worden. Ook begon men zich af te vragen, wat er nu met de N.S.B.ers ging gebeuren. En niet te vergeten de Moffenmeiden. Want voor velen moest de wraak zoet zijn.

Donderdag 10 mei

Vijf jaar geleden begon de oorlog. En nu wachten wij ongeduldig op het moment dat de Tommies Briel-

le officieel zullen verlossen van de Duitsers. Eindelijk was het dan zo ver. Op donderdagmiddag groot alarm. De Tommies zijn er! Onbegrijpelijk hoe snel de markt zich vulde met mensen. Zelf kwam ik met enkele vrienden van de Vlooiën (Molenvest), waar wij wonderlijk genoeg al hadden gezwommen. En ja....daar verscheen in het middelste openge-schoven raam van de eerste verdieping het hoofd van de locoburgemeester Krijn van der Knoop. Daarnaast een Engelse officier. Er volgden enige toespraken waar ik weinig van verstond. Later werden de twee officieren rondgereden in de met houtgas gedreven auto van veearts Knappe. Deze wagen was destijds gevorderd door de Ortscommandant en weer in het bezit van de eigenaar. Voor de Ortscommandatur, Coppelstockstraat 27, werd gestopt. De Engelse captain ontbood de Ortscommandant om naar z'n auto te komen. Deze wilde aanvankelijk niet komen. Tenslotte is hij naar buiten gekomen en heeft hij zich "officieel" gewonnen.

Gerarda van den Blink:

Donderdag 10 mei

Het begon rustig. 's Middags na het eten een hevig gejoel. Een auto en lid van de Irenebrigade.

Half in de middag een hevig gejoel en gejuich.

Weer een Tommy-auto. In een minimum van tijd deinden de twee inzittenden over de mensenmassa met bloemen in hun armen het stadhuis binnen.

Spoedig verschenen ze op het balkonnetje met meneer van der Knoop. De ene was een echt Tommytype. Smal gezicht en een klein snorretje. De ander was donker en had wat je zou kunnen noemen een "moffenkop" en een onvriendelijk gezicht. Meneer van der Knoop sprak hen in het Hollands toe waar zij niets van verstonden. Daarna sprak de vriendelijke Tommy. Ladies en gentlemen. I am sorry that I cannot speak to you in your language. But I am glad....En de rest weet ik niet zo precies meer. Het was wel duidelijk verstaanbaar, maar hij dankte voor de

hartelijke ontvangst..Hij eindigde "Long live the Netherlands!" Daarna gejuich. Er werd om stilte gemaand. De ander zou spreken. Hij begon.....Dames en heren. (Gebrul) Het bleek een Hollander en hij bedankte nog eens namens de captain voor de hartelijke ontvangst. Volgens hem hadden ze zo'n ontvangst nog nergens meegemaakt (smoesje? Complimentje?) 4). Toen hees men de Engels vlag en werd door het snel bijeengeroepen corps "God save the King" gespeeld. Dat voor de tweede maal. De eerste maal werd zullie en ons volkslied gespeeld, toen ze verschenen..Mijnheer de Jong sprak als hoofd van de "underground" hem toe in het Engels, waar wij niets van hoorden. Toen gingen ze naar binnen. Bij oom Han werd de auto gehaald, die hij woensdagmorgen van de moffen had "teruggekregen" en waarin hij dezelfde middag Ton uit Spijkenisse thuis was wezen halen en waarin nu onze eerste Tommies door 't Brieltje reden. Hun eigen auto beladen met jongens erachter.

Nog wat vergeten van Donderdag.

Kort na de Tommies kwam een grote groep wagens binnen (50 stuks) van Zwartewaal, Heenvliet en Geervliet. Ze kwamen hier langs zodat Lijntje ze ook kon zien.

Vrijdag 11 mei

Deze dag ben ik naar mijn oom en tante gereden, waar ik nog een poosje ondergedoken had gezeten. De polder de Goote bood een triest aanzicht. Eindelozes watervlakte.

's Avonds maakte ik een dankdienst in de Catharijnekkerk mee. Mijsns inziens het hoogtepunt van deze bevrijdingsdagen.

De kerk was stampvol. Men kwam zitplaatsen te kort, zodat ik heb gezeten op een grafzerk opzij. Het was een indrukwekkende samenkomst. Wel besepte ik dat het heel bijzonder was dat alle kerkelijke gezindten bijeen waren in dit imposante gebouw. Was het eigenlijk niet een Godswonder dat

toen op 4 maart 1943 slechts op 70 meter afstand vanhier de bommen vielen dit monument gespaard is gebleven?

Wat de verschillende predikanten gesproken hebben weet ik niet meer. Het enige wat ik onthouden heb was hetgene dat de pastoor zei over de wetsrollen van de Brielse synagoge. Hij vertelde namelijk dat hij deze in het geheim naar de Opperrabijn in Rotterdam had gebracht.

Aantekeningen van pastoor Heijink gedurende '40-45.

pag 236

De Joodse Wetsrollen.

In augustus (en oktober) zijn onze Joodsche medeburgers uit Brielle gevoerd. Ze mochten slechts een paar koffers meenemen en moesten verder alles achterlaten. De meesten zijn nu nog in Amsterdam, als de gebroeders Gazan slager en veekoopman, Katan goudsmit met z'n gezin en Cohen (ijzerwinkel) met zijn zus naar Polen. Philipsen, muziekleraar, is ook in Amsterdam.

De synagoge is nog tijdens de aanwezigheid der Joden ontheiligd. Kostbaarheden als siertorens van het fijnste zilverwerk werden door plumpe duitse soldatenschoenen vertrapt. Alles werd overeind gehaald en op straat gesmeten. Maar de H. Wetsrollen wist Cohen te redden.

Jammer genoeg hebben ze te lang gewacht met deze weg te zenden of bij christenen onder te brengen. Ze waren bij Philipsen in huis gebracht, maar bij ontruiming der Joodse huizen werden ze met andere voorwerpen achteloos in een lorrenopslagplaats van Mollenbroek te hoop geworpen. Op verzoek van de heer Davids, opperrabijn van het synagogaal Resort te Rotterdam, Beatrijsstraat 32 B, die mij schriftelijk verzocht hem een bezoek te brengen, heb ik althans een van de Wetsrollen in veiligheid gebracht. Later zijn er nog twee Wetsrollen, waarvan een zeer onvolledig, bij mij bezorgd. Tussenspersoon hierbij was mej. Anna Spoor, die 23 jaar

lang bij de familie Cohen gediend heeft. Men vond het zeer begrijpelijk, dat zij zich zo sterk voor die wetsrollen interesseerde. Persoonlijk heb ik de drie Wetsrollen ten huize van de heer Opperrabijn te Rotterdam bezorgd. Mijn zware koffer liet ik vanaf het station der R.T.M. per carrier bezorgen door een kruier. "Wehrmacht gaat voor" zei de man. En zo gebeurde het dat de "Wet Gods"bovenop de koffers en kisten der Wehrmacht, eerst naar D.P. (Het station Delftse Poort, nu het Centraal Station) werd gereden en nadat de Duitse soldaten daar hun eigendommen afgehaald hadden, verder per carrier naar de Beatrijsstraat 32B vervoerd. Ik was daar intussen nog niet aangekomen. Maar zodra mevrouw Davids vernam, dat de koffer van de pastoor van Brielle was, deed zij pogingen om zich van de inhoud te overtuigen. Door een spleet zag zij de lang verwachte heilige Wetsrollen liggen. Ontroerend was dan ook de dankbaarheid en de vreugde van deze mensen. Het waren bijzonder mooi uitgevoerde codices. Toen ik vertelde van het eigenaardig transport, merkte de Opperrabijn snedig op: "En Hij, die in de Hemelen woont, lachte".

Gerarda van den Blink:

Vrijdag 11 mei

Die werkdag begon al met een feest, we zongen niet alleen: nu mogen we weer stoepjes schuren, hi ha hio, maar we deden het nu ook, de straat kreeg gewoon een ander aanzien. Die dag reden nog meer Tommyauto's door de stad, altijd toegejuicht en 's middags vermaakte ik me met een gesprek tussen een Tommy en een troep kinderen, een eenvoudige Engelse les.

's Avonds een algemene kerkdienst in de Grote Kerk waar zelfs de pastoor en domineetje de kansel beklimmen. Een mooie dienst, waarin de laatst genoemden het beste waren.

Zaterdag 12 mei

Zo langzamerhand dringt het besef tot je door dat er nog zo iets is als gewoon werken. Want het leven moet doorgaan. Dat je weer aan je studie moet gaan denken. Ook vraag je je af hoe het nu verder zal gaan.

Daar was de vraag: "Wat moet er gebeuren met die N.S.B.ers. En wat met die moffenmeiden?".

Inmiddels vond er buiten alle feestruimoer in de duinen tussen Oostvoorne en Rockanje een korte plechtigheid plaats, die het einde betekende van het oorlogsgebeuren op Voorne en Putten. Want in een woning, gelegen nabij de Windgatseweg werd de overgave getekend tussen de Districtscommandant van de Binnenlandse Strijdkrachten en de Inselcommandant.

's Avonds deed ik mee aan een optocht en zat op een versierde boerenwagen uit Oostvoorne. Ik kan mij niet meer herinneren, wat wij voorstelden. Zo in de kijkerd te zitten vond ik allesbehalve plezierig. Ik geneerde mij eigenlijk. Zo vroeg ik mij de laatste dagen steeds af: Wat heb ik nou eigenlijk zelf voor de bevrijding gedaan! Het weer was tamelijk koud. Bovendien was het zitten op die kar allesbehalve comfortabel.

Gerarda van den Blink:

Zaterdag was de optocht in Oostvoorne. Ze hadden Jo gevraagd om mee te doen op de Roode Kruis wagen voorstellende: Kamp Amersfoort: zusters die moeten collecteren en een dokter die pakketten gaf aan de gevangenen. Hans was de gevangene, omringd door prikkeldraad en schunnig gekleed. Piet was de bewaker met een oude buks in een echt moffenpak. Dock was dokter. Jannie, Hennie Dedert en Annie Driehuis waren zusters en ik ook. De wagen was van Jan van Reek, die me ondertussen leerde mennen.

's Avonds hoorden we, dat 's avonds om 7 uur in Den Briel optocht zou zijn. We besloten daarheen te gaan, zoals we waren. In Oostvoorne was er ruim f 500 opgehaald. Met Brielle erbij werd het f 939,- en 1ste prijs, die wij hadden van f 15,-

We mochten die avond tot 11 uur hossen en ondertussen waren ze begonnen de N.S.B.ers op te pikken.

Om 11.15 brandde de verlichting nog en Jo en ik gingen nog maar eventjes kijken. Ik nog in mijn schort en Jo in een blauwe regenjas. De straat was toch nog niet helemaal leeg. Daar kwam de marcheuse: Naar binnen dames. Het is kwart over elf. (En ik had al eens op een avond met Marie van hierover in het stadhuis moeten zitten voor te laat op straat zijn). "Nee" zei hij toen "het zijn de zusters. Da's wat anders". Hoe is tie. Je reinste maskerade.

Zondag 13 mei.

Ik maakte voor het eerst weer een dienst mee in het voor mij zo vertrouwde gebouw van de Nederlandse Protestantenvond in de Kerkstraat.

Maar al vroeg hoorden wij dat ze eindelijk dan toch begonnen waren de N.S.B.ers met hun vrouwen en kinderen op te pakken en naar de Land en Tuinbouwschool te vervoeren.

Vreemd...ik kon mij daarover allerm minst vermaken. Ergens had ik met die mensen te doen. Alhoewel...ik was mij heel goed bewust dat ze fout waren geweest. Toch had ik zelf altijd gezegd tijdens mijn onderduikperiode: "Ik ben niet bang voor N.S.B.ers, want je weet wie het zijn. Ik ben bang voor degenen die kletsen en uit jaloesheid je aangeven bij de Duitsers".

Want dat hadden wij bij ons thuis ondervonden toen controleurs van de C.C.D. een inval deden in ons huis en onze levensmiddelen voorraad weghaalden. Zelfs de boterpot van de ontbijttafel namen ze toen mee.

Ik vond het daarom heel frappant van de dominee te horen hetgeen ik enige dagen tevoren tegen haar zou hebben gezegd:

"En toch hebben de Duitsers gewonnen. Want wij passen namelijk dezelfde methoden toe, die wij hen hebben verweten".

's Avonds was het weer hossen achter de muziek. Maar ik had mij plechtig voorgenomen dat dat voorlopig de laatste keer zou zijn. Tegen tien werd de optocht officieel afgesloten. Goddank! Op het balcon verscheen de heer Van der Knoop. Hij verzocht de mensen om nu maar eens op te houden met feesten en de volgende morgen aan het werk te gaan voor de wederopbouw van ons land.

Gerarda van den Blink:

Zondag 13 mei

De belangrijke langverwachte gebeurtenis had Zondagmorgen plaats.

Allereerst waren we zaterdag laat gaan slapen.

Toen sjouwden om half drie nog een hele troep moffen voorbij waarover we per raam een discussie hadden met tante Suus, waarbij ik de vrolijke prikkel voelde te roepen "Het zijn vast geen moffen, want ze gillen niet". Waarbij ik schoon ongelijk had want even later deden ze het wel. Vervolgens werd ik nog in het schemerdonker wakker door gejuich en dacht: Dat zijn de bezettings Tommies. Deze morgen defilé? Moffen gejuich...moffen enz. Om half zeven drong het eigenlijk tot mij door dat ik wel eens zou kunnen kijken. Meteen luisterde ik een gesprek af tussen tante Suus en van Rij, waaruit bleek dat de N.S.B. pakkerij aan de gang was. Het was ook al druk op straat. Toen zag ik Doppie opbrengen met Truus (zijn vrouw) en later Frei met vrouw en knecht en Pietertje Roskam met ma en vriendin en mej Beckers. Ze lachten om een mispelijke opmerking om een "Duitser" in een etalage ('t was Bernhard). En toch was het beroerd om te zien. M'n plezier was weg. Dat je daar nou altijd op gehoopt had. Maar toen dacht ik aan de Gazannen en alle andere erge dingen, die zij mede op hun geweten hadden en ik vond het goed zo, maar niet plezierig.

Ze zijn ondergebracht in de Landbouwschool en moeten steeds werken.

56

Lenie Gorzeman:

Zondag 13 mei

Al vroeg werd ik wakker door een vreselijk gejuich. Ik kleeedde mij aan en ging de straat op. Daar hoorde ik dat de ondergrondse de N.S.B.ers aan het oppikken waren. Dop en zijn vrouw hadden ze al. Ze waren nu bij de meid van De Boo bezig. De straat werd afgezet, mannen met geweer in de aanslag voor de deur en uit de ramen van de huizen aan de overkant. De Boo hadden ze gauw genoeg, die meid konden ze niet vinden "Als je dochter er over drie uur niet is, krijg je de kogel" bulderde een der ondergrondsen tot de Boo. "Versta je?". Ja schudde de Boo en ging het Koeslop af. Hij wou naar Snurkie toe (de N.S.B. burgemeester Van het Hoff), die in het gasthuis zat. Maar ze haalden hem terug. Verder niks gezien want ik moest eten. Na het eten werd Vlasblom + familie opgehaald en Jopie Pols. Ik rende gauw om het fototoestel te halen want ze zouden Snurkie gaan halen. Bij het gasthuis zag het zwart van de mensen. Wij posteerden ons in de tuin van het Gasthuis binnen het hek. Ik richtte het toestel op de deur. Tamelijk gauw kwam Snurkie naar buiten met een gele deken afhankelijk onder z'n arm. Een vreselijk gejuich hieven ze aan en er werd allemagtig gescholden. Ik nam hem gauw en ging toen achter de troep aan. Ze werden allemaal in de Landbouwschool gebracht. Snurkie kreeg ook nog een emmer water in zijn gezicht. Dat vond ik een rotstreek bah! Het is erg gaan stormen vanmiddag, maar nog een blauwe lucht. Je mag niet meer zwemmen. In Spijkenisse zijn al 100 gevallen van Typhus gemeld.

Lenie Gorzeman:

Maandag 14 mei

Vanmorgen naar school (de R.H.B.S.). De Hullu hield een korte toespraak, die inhield, dat we tot woensdag na Paassen vakantie hebben (moet natuurlijk Pinksteren zijn!).

's Middags tot 5 uur binnengezeten.
Maar toen gingen ze moffenmeiden oppakken. Dus ik erheen. Ze waren net bij Spoor in de Voorstraat bezig. Nadat ze een paar meiden waren wezen ophalen gingen we bij het hek van de Ambachtsschool staan, daar werden ze allemaal binnengebracht.

Dinsdag 15 mei.
Om elf uur sprak mevrouw Sonnega op de markt over de vrouwen die niet opgepakt waren en toch met Moffen waren meegegaan. Daarna nam Hubregtsen het woord. Die had het over het kaalknippen der Moffenmeiden. Ik heb niet erg geluisterd.

L.van der Knoop:
Nu vanmorgen werden in Den Briel plm. 80 N.S.B.ers gevangen genomen en het was een feest voor een deel der mensen - niet de mooiste zijde daarmee vertonende, maar in deze tijden begrijpelijk - want O er is zo bitter geleden.

Gerarda van den Blink:
Maandagmiddag werd er verteld dat ze moffenmeiden aan het waren. Later liepen ze weer los, geen manier. Niet eens kaal! Dinsdagmorgen hield mevrouw Sonnega een redevoering op de straat dat we geen recht tot kaalknippen hadden en dat het niet zou gebeuren! Overal wel en hier niet? Ja als ze dan ook namen noemen als van mevrouw Roest, Mosterd. Ooms van den Berg en de Jong (ja ook de Jong) dan moeten ze toch ook wel iets verzinnen. Van de laatste persoon lijkt het mij ook uit de lucht gegrepen.

L.van der Knoop:
14 mei
Gisteravond te 9.30 uur kwamen er een soort relettjes voor. Een deel van de bevolking was niet tevreden over de houding van de overheid tegenover de dames, die met de Duitsers omgang gehad hadden. De ondergrondse wilden de wapens neerleggen en de

vroegere hoofdagent las op de stoep van burgemeester Van der Knoop, die naar buiten was gekomen voor, dat ieder die een klacht tegen dames in te dienen had, die niet opgepakt werden dit alsnog schriftelijk kon doen met bewijzen (stukken in te leveren bij de marechausse Vos).

De rede van mevrouw Sonnega moet zeer waardig zijn geweest in toon en strekking en liep over de verhouding der vrouwen tot de Duitsers terwijl Hurbregtsen vooral waarschuwde tegen de verveling.

Toespraak van mevrouw Sonnega:

Bevolking van Den Briel!

Als oudste van de Gijzelaarsvrouwen uit uw stad, wil ik graag even het woord tot U richten. We zijn hier allen tezamen gekomen omdat we opgewonden zijn en verontwaardigd met een heilige verontwaardiging, want in onze Gemeente is onrecht geschied. Jarenlang hebben we ons geërgerd aan die vrouwen en meisjes die zich misdroegen met leden van de Duitse weermacht. Jarenlang hebben we ons ingehouden als we dat gezien hebben. Terwijl onze Jongens werden gehaald in razzia's en met meldingen liepen zij vrolijk arm in arm langs de straat met een vijand en ze deden erger. Terwijl de vuurpeletons salvo's afvuurden op onze vrienden in Rockanje en Zwartewaal vrijden zij met de soldaten, misschien met dezelfde die zooeven in de duinen onze jongens hebben neergeknald. Onze gijzelaars werden gehaald - de meiden, de vrouwen liepen met Moffen -. Wat zeg ik, niet alleen de meiden, ook de Mevrouwen hebben zich misdragen, hoor ik overal, en zij die meer geleerd hebben dan een eenvoudig meisje, zij zijn in dit geval meer schuldig dan zij, die

misschien thuis niets beter leerden dan langs de straat lopen en hun geluk te zoeken.

Als er inderdaad Mevrouwen zijn die zich hieraan schuldig hebben gemaakt en jaar in, jaar uit, van de ene bezettingstroep naar de andere verlangend stonden uit te zien naar nieuwe vrienden om mee uit te gaan, dan zijn zij het schuldigst van allen!

Nu is het de gewoonte geworden in de bevrijde gebieden, dat al deze vrouwen en meiden kaal moeten. We hebben ons er jaren op verheugd!

Het moet een mooi en lolliig gezicht zijn al die kale meiden en Mevrouwen, nog al beschilderd met hakenkruizen door onze stad te zien gaan.

We kunnen dat niet missen menen wij.

Maar...waarom is dit alles?

Waarom haten wij ook die meiden en die Mevrouwen zoo, dat we ze deze vernedering willen zien ondergaan? Weet U het?

Hierom...omdat de Mof onrecht aan ons heeft gedaan.

Door zijn vuurpeletons, door zijn arbeidsinzet, door zijn gijzelaars en door nog veel meer.

Wij zijn nu weer vrij Nederland.

Dat betekent Feest! Oranjefeest!

Straks meer eten, droog land. Onze jongens weer thuis.

Nu al: Onze mond niet meer houden, als we menen in ons recht te zijn.

De mof is weg. Ook zijn mitrailleurs weg en wat malen wij om het andere halve geweertje van die Ondergrondsche, die nu Bovengrondsche is.

Overigens is deze mening volkomen foutief, want de bewapening van het tegenwoordige gezag, zou in de praktijk wel eens lelijk tegen kunnen vallen. Maar nu wij vrij zijn, kunnen we eens heerlijk schelden.

Maar, we kunnen meer, we kunnen nu zelf weer recht gaan spreken, op Nederlandse wijze, d.w.z. op fatsoenlijke wijze.

En nu...Nu komen wij verontwaardigd hier, want er

zijn gisteren meiden opgebracht om te knippen en het waren er maar vijftig en niet honderd vijftig en meer. En...de Mevrouwen waren er niet bij, dat is nog het ergst van alles!

Want nu is de tijd dat, dat recht geschiedt en geen onrecht meer, zoals de Mof dat deed (En wij misschien voor de oorlog ook wel eens).

En laten we openhartig zijn.

Er wordt aan getwijfeld of hier de leiding van de B.S. in staat is recht te spreken, want zijn er onder hen niet, die misschien nauw, veel te nauw betrokken zijn bij die meisjes of Mevrouwen?

Ze zullen daar gek zijn, zeggen we. Misschien hun eigen vrouw een kans geven kaal te gaan?

Of.....zijn we ontwend aan rechtspraak zoals die zijn moet, dat is zoo:

Er wordt beschuldiging ingebracht!

De schuld wordt bewezen!

En er wordt gestraft.

Het eerste is gebeurd, dat klopt.

Is het tweede in alle gevallen ook gebeurd?

Nee!!

En nu zegt onze Nederlandsche rechtspraak, in dit geval bij monde van mr De Jong.

Geen schuld bewezen, dan kan ik als Nederlander niet straffen.

De 50 vrouwen en meisjes die gisteren gearresteerd zijn hebben voor het grootste deel zelf bekend, jarenlang gescharreld te hebben met de weermacht, en sommige hebben zelf gemeend er bij te moeten vertellen, dat ze ook voor de Tommy klaar staan.

Anderen hebben zoveel getuigen van hun wangedrag, dat het Nederlandsche recht ze heeft kunnen arresteeren.

En nu zijn ze weer vrij gelaten, allen.

En daarmee gaan wij niet accoord!

Waarom is dat gebeurd?

Dat is gebeurd omdat het Nederlandsche recht liever de schuldigen van deze soort niet vonnist, dan dat het onrecht doet aan onschuldigen of aan

schuldigen (als U dat schuldig noemt!) aan het zich ophouden op gezellige wijze met een Mof, een enkele keer.

O wij veroordelen ook dat. Het is onvaderlandsch-lievend en meer dan dat!

Maar moet een man die een brood steelt, even streng gestraft worden als een man, die gapt van de voedselvoorraden in de hongerende steden, om er zich mee te verrijken? Nee, niet waar, er moet een mate van straf zijn voor verschillende misdrijven. Wel nu, we mogen, het is gisterenavond omgeroepen, allen oordeelen, en onze klachten voor 12 uur inbrengen, over deze Vrouwengeschiedenis. We zullen dat doen, maar met onze eigen, d.w.z. met onze Nederlandsche fatsoenlijke maatstaf en we zullen een ieder van ons, zoals we hier staan er ons voor wachten onrecht te plegen, zoals de Mof.

Menschen! Voor ge uw briefje brengt om te klagen over Mevrouwen en Meiden, vraagt Uzelf af:Waarom klaag ik aan?

Uit rechtsgevoel en edele verontwaardiging of uit jaloezie, naijver en teleurstellingen, omdat we dat lollige prachtgezicht niet willen missen. Wanneer Ge U dat eerst afvraagt, dan zal alles wel goed komen en kunnen we verder samen gaan genieten, genieten van en opbouwen aan Ons nieuwe Vrije Vaderland.

Ik heb gezegd.

De toespraak van mevrouw Sonnega heeft kennelijk indruk gemaakt, want het kaalknippen is niet uitgevoerd.

1) Deze vlotbrug werd vervangen door een brede verkeersbrug. In de naaste omgeving bevindt zich thans het winkelcentrum de Struyten.

2) Dagboek Lenie Gorzeman

Woensdag 27 februari. Vannacht is er dichtbij een VI, VII of VIII ? neergestort. Er daverden een hoop ruiten stuk op de straat. Het was een rotklap, ik wiegelde in bed heen en weer.

Zondag 4 maart

Er komen van die ellendige VI 's over. Gisterenavond hebben moe en ik boven uit het raam staan kijken. Ze gaan over het Maarland richting sloepenloods. Het is een eng geluid. Achter langs de toren komen er ook heen. Maar die schieten de Engelsen kapot. Ik wou dat ik dat eens kon zien.

Mededeling P. Briggeman.

In april is een VI bij de Rietdijk neergestort. Dit gebeurde 125 meter achter ons huis. Het projectiel bevatte 700 kg brandbare stof. Door de Duitsers werd de VI onmiddellijk met aarde afgedekt. Maar door de hitte smolt de laag van binnen met een harde buitenlaag, zoals bij lava. Een meisje van ongeveer 16 jaar is met haar voet door de harde laag gezakt. Met het gevolg: zes weken in het verband en geen mogelijkheid het bevrijdingsfeest in Den Briel mee te maken.

3) De heer Collette werd niet herbenoemd.

De toenmalige secretaris, de heer C. van den Ban, heeft mij destijds medegedeeld, dat hij reeds voor de bevrijding van een ambtenaar bij de Griffie in Den Haag de mededeling had gekregen, dat mocht na de bevrijding de heer Collette zich ten stadhuize melden, hem te verbieden om achter zijn bureau te gaan zitten.

De secretaris was juist met de heer Van der Knoop in bespreking toen de heer Collette zich in de burgemeesterskamer vervoegde. De heer van der Knoop, achter het bureau gezeten, heeft toen de heer Collette in duidelijk bewoordingen te verstaan gegeven, dat hij in Den Briel niet welkom was.

Naar verluid is de heer Collette geschokt naar de heer Van Delden, directeur van het dichtbij gele-

gen kantoor der Nederlandsche Handelmaatschappij gegaan om zijn nood te klagen. Daarna heeft hij de familie van der Knoop in de Jan Matthijssenlaan bezocht. Het betekende voor hem het einde van zijn burgemeesterschap in Brielle.

In de Nieuwe Brielsche Courant van 12 april 1946 heeft hij zich in een afscheidswoord tot de Brielse bevolking gericht.

Later heeft een aantal ingezetenen een request naar de koningin verzonden met het verzoek de heer Collette in aanmerking te laten komen voor een administratieve functie bij de overheid. Dit request was ondertekend door mej C.A.A. Janssen en de heren A. van Adrighem, C. van den Blink, D. van Delden, W.J. Hemmes, A. van der Knoop, M.W. de Nobel, A.J.W. Roest, A. Sluy, C. Spoon, M. Swemle en J.A. Weltevrede.

Dit heeft tot geen enkel resultaat geleid.

4) In het kader van de 30 jarige 5 mei viering in 1975 werd getracht captain Cary uit te nodigen om naar Brielle te komen. Helaas bleek deze te zijn overleden.

In zijn plaats zijn toen gekomen zijn broer, een oud generaal van het Engelse leger met zijn dochter. Deze heeft mij bevestigd dat het stadje Brielle inderdaad op zijn broer destijds een diepe indruk heeft gemaakt.

De generaal Cary heeft tijdens dit bezoek aan het gemeentebestuur geschonken al de militaire eretekenen van zijn broer alsmede een door captain Cary niet onverdienstelijk geaquarelleerd zelfportret.

M.S. Zoetemeijer

KRONIEK 1915

De Eerste Wereldoorlog gaat verder, maar ook het leven op Voorne. Wat vertellen onze kranten over die tijd?

Januari

De Nieuwe Brielse Courant bestaat 40 jaar.

Centenvereniging "de macht van het kleine" bekostigt in de Catharijnekkerk een nieuwe planken vloer en nieuwe stoelen.

Uit de nieuwjaarsproclamatie van de Duitse keizer Wilhelm: "onvervaard het nieuwe jaar in, naar nieuwe daden en nieuwe overwinningen voor het beminde vaderland".

L. Betist, brugwachter van de Roode Brug, krijgt vanwege zijn leeftijd eervol ontslag, J. Betist, die ook de Maarlandse bruggen verzorgt, wordt benoemd.

Het museum ontvangt van de familie Van der Minne een portret van mw. Van der Minne, haar voorstellende op haar 100ste verjaardag.

Het stedelijk archief ontvangt van de hr. M. v.d. Staal de roman Anneke Jansz.

Februari

Te Oostvoorne wordt een lezing gehouden over het belang van het Groene Kruis.

De algemene oorlogstoestand is onveranderd. Een Russische aanval in Polen wordt afgeslagen. In de Karpaten duren de gevechten voort.

De Brielse gemeente omroeper A. Moerman overlijdt.

In het militair tehuis in de Geuzenstraat wordt door dhr. Braakenburg een lezing gehouden over de Rotterdamse vuilverbranding.

Mr. A.P. v.d. Blink wordt benoemd tot burgemeester van Vierpolders.

De gasprijs in Brielle gaat met f 0,02 per m³ omhoog.

Maart

Floralia viert het 20 jarig bestaan in het lokaal van de Brielse gemeentelijke bewaarschool.

De eerste meikevers zijn gesignaleerd.

Dhr. Lette bedankt als kerkvoogd bij de Ned. Herv. Gemeente.

38 Leerlingen melden zich aan voor de nieuwe cursus van de ambachtsschool.

Mw. B. Cohen Stuart gaat onderwijs geven aan prinses Juliana.

Koos Speenhoff geeft een jubileum voorstelling in de Nymph.

April

Ter herdenking van 1 april bespeelt de hr. Borstlap het carillon van de Catharijnekerk.

China en Japan zijn in oorlog.

Mejuffrouw Staas spreekt in Brielle over het vrouwenkiesrecht.

Het museum ontvangt van dhr. L. de Man een door hem opgegraven koperen plaquette met Frans opschrift.

Mei

In Brielle doen zich zeven gevallen van roodvonk voor en in Vierpolders heerst een mazelen epidemie.

Het archief ontvangt van dhr. J.K. Overbeeke een exemplaar van de feestuitgave van de N.R.C. van 1 april.

Gebrek aan drinkwater in Brielle; de gemeente voert leidingwater aan uit Vlaardingen.

Het bekende passagiersschip de Lusitania wordt voor de Ierse kust door de Duitsers tot zinken gebracht.

Het hulptelegraafkantoor te Zwartewaal wordt opgeheven.

In de zitting van de Tweede Kamer wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen het wetsontwerp tot toekenning van een renteloos voorschot uit 's rijks schatkist, ten behoeve van de aanleg van een spoorweg van Oostvoorne naar Rockanje (Dit stond letterlijk zó in de krant; waarschijnlijk wordt de tramlijn bedoeld!).

Italië in oorlog met Oostenrijk-Hongarije.

Juni

Op Waterloodag wordt het carillon bespeeld door dhr. Borstlap.

Op het stadhuis kan men zich opgeven ter verkrijging van een broodkaart.

Brielle wordt opgeschrikt door een zwaar onweer: gelukkig gevolg: de waterbakken zijn weer gevuld.

Uit Feijenoord arriveren 430 pelgrims.

De gasfabriek zegt zuinig te zijn met gas, er is weinig of geen kolenaanvoer.

De leerlingen van de chr. school van meester Lampen brengen een bezoekje aan de Rotterdamse die-rentuin.

Juli

I.v.m. de oorlog gaat de Brielse kermis niet door.

Mr. P.J. Troelstra bedankt om gezondheidsredenen als voorzitter van de sociaal democratische kamerfractie.

Tot technisch opzichter van het Asyl wordt dhr. A.G.H. Markus, directeur van de ambachtsschool, benoemd.

Volgens de Duitse keizer is de oorlog in oktober afgelopen.

Op de Maasvlakte slaat een marinesloep om. Zes in Brielle gelegerde manschappen verdrinken, slechts Arnold Botbijn overleeft.

Een foto van Johan Been staat in het geïllustreerd weekblad Panorama.

Augustus

Wijnhandel K. van Prooije aan de Turfkade bestaat 25 jaar.

In Oostvoorne treden Pisuisse en Speenhoff op.

Leerlingen van de lagere school te Vierpolders maken een reisje naar Oostvoorne.

Warschau wordt door Duitse troepen ingenomen.

68

J. Quist, boter- en kaashandelaar aan de Brielse Voorstraat, krijgt de 30ste telefoonaansluiting.

De gemeenteraad van Brielle ontvangt een brief van de ANWB met een klacht over de slecht onderhouden wegen in de Brielse omgeving.

Het theater-bioscoopship Alhambra verzorgt enkele filmvoorstellingen in Brielle.

September

Wandelen over de Brielse wallen wordt door het militair gezag weer toegestaan.

Dhr. W. Rademaker wordt weer benoemd tot waagmeester der weegbrug.

Hotel Bellevue te Oostvoorne wordt door de bliksem getroffen.

Gemeente Zwartewaal zoekt een arbeider voor het ophalen van as en vuil, jaarwedde f 145,00.

Griekenland mobiliseert.

Oktober

Dhr. C. Hagers, oudstrijder in de Belgische veldtocht, wordt 104.

Het museum wordt voor het aanbrengen van enige veranderingen voor korte tijd gesloten.

Een verdwaalde kogel gaat dwars door het raam en de gordijnen van een huis aan het Maarland, er zijn geen gewonden.

Bulgarije kiest de kant van Duitsland.

In Oostvoorne spreekt dhr. Samson, oorlogscorre-

spondent, over zijn ervaringen aan het westelijk front.

Touwslagerij Hofland te Brielle, geeft aan het voltallige personeel een dubbel weekloon, i.v.m. de duurte der tijden.

Vijf geniesoldaten zoeken het gezelschap van vrouwelijke schonen, brieven met portret onder letter G. aan dit blad (N.B.C).

November

Dhr. D. Veenenbos te Brielle slaagt voor het derde gedeelte van het notarieel staatsexamen.

Op de Brielse najaarsmarkt worden 75 runderen aangevoerd en drie manden met biggen.

In de gereformeerde kerk aan de Geuzenstraat wordt een nieuw orgel geplaatst.

December

Frederik van Eeden houdt een lezing in de Nymph, het onderwerp is "leven na sterven".

Notaris Van den Blink viert zijn 25 jarig jubileum, Libertatis brengt een serenade.

Operettegezelschap Nap de la Mar geeft een uitvoering van "De Boemelbaron" in de Doelen.

Corstiaan Hagers, de 104 jarige oudstrijder overlijdt, er wordt een comité opgericht om geld in te zamelen voor een gedenksteen.

Mej. J.J. Hofkes, ambachtsvrouw van Zwartewaal, overlijdt op 74 jarige leeftijd.

Brielle en Rozenburg vragen het rijk om een betere

70

verbinding; in deze moderne tijd is een roeiboort toch wel wat achterhaald.

KRONIEK 1945

Een veelbewogen jaar, helaas worden de kranten steeds dunner en verschijnen op een bepaald moment helemaal niet meer, dus ook de mededelingen zijn beperkter.

Januari

In Hellevoetsluis ontploft een granaat en ontsteekt daardoor een stapel andere granaten. De huizen die nog over zijn, zijn nu glasloos.

Voor petroleum wordt f 25,- per liter geboden, een stukje toiletzeep f 12,50.

Alle verkeer van en naar Voorne is stopgezet. De brug bij Spijkenisse wordt afgesloten en de veerdiensten varen niet meer.

Bij alle ellende ook nog westenwind en een zeer hoog tij, veel huizen lopen vol water.

Het melkrantsoen wordt weer verlaagd.

A.J. v.d. Reiden en M.W.C. Stabler gaan in ondertrouw.

Februari

De Duitsers in Brielle leggen beslag op de motorvaartuigen van Brand, Kruijt, Weltevrede, Aelbrechtse en Kortebout.

Bij Nijmegen en Venlo wordt zwaar gevochten.

Burgemeester Egter van Wissekerke overlijdt.

Twee boten met kinderen uit Rotterdam arriveren in Brielle, vanwaar ze doorgaan naar de logeeradres-

sen.

Men krijgt geen extra brandstofbonnen meer voor de babywas.

Berlijn wordt in staat van verdediging gebracht.

Maart

Rotterdam en andere plaatsen in Noord- en Zuid Holland profiteren van Zweedse voedseldroppings.

Burgemeester Egter van Wissekerke wordt in Laren begraven.

De Amerikanen trekken in Remagen over de Rijn.

Koningin Wilhelmina brengt een bezoek aan het al bevrijde zuidelijke deel van Nederland.

De Brielse wasserij mag niet meer voor burgers wassen, alleen nog voor militairen.

De kleine vissersbootjes in de Brielse haven worden vrijgegeven op voorwaarde dat 2/3 van de vangst voor de Duitsers is en 1/3 voor de bevolking.

Fietsenjacht in Den Briel, op de Zuiddam lopen de mensen in de val.

April

In Brielle mag per dag niet meer dan vijftien liter water per persoon gebruikt worden.

De Achterhoek, Overijssel en de Betuwe zijn geheel bevrijd.

Boven Oostvoorne worden duizenden kranten door een vliegtuig afgeworpen.

72

Seyss Inquart ziet kans om over de grens te komen.

Max Blokzijl wordt in Groningen door de Amerikanen gearresteerd.

De Amerikanen ontdekken kamp Buchenwald.

De Duitsers ontruimen Goeree en Overflakkee, de manschappen worden overgebracht naar Zwartewaal en Heenvliet.

Mei

Berlijn valt en Italië capituleert.

5 mei VREDE

Bevrijdingsfeest in Brielle, NSB burgemeester Van 't Hoff, bijgenaamd Snurkie, verdwijnt van het toneel.

Geïmproviseerd bal op de Brielse Markt.

Een Engelse delegatie o.l.v. captain Cary arriveert in Brielle, loco-burgemeester Van der Knoop verwelkomt de heren.

Bevrijdingsoptocht in Brielle, maar ook wordt een aantal NSBers gevangen genomen en vastgezet in de Lagere Landbouw School.

Door een ontploffing aan het Voorns Kanaal breken ruiten tot op het Maarland, in Zwartewaal is bijna geen ruit meer heel.

Canadezen, gelegerd te s'Gravendeel, komen in Brielle voetballen. s'Avonds is er in het veilinggebouw groot feest met muziek door Libertatis.

Het huis van burgemeester Colette wordt in gebruik genomen door de Engelsen.

De strijd in Nederlands Indië duurt nog voort.

Dhr. Philipse komt terug en gaat de bioscoop weer runnen (de filmprojector stond verborgen in een bunker te Oostvoorne).

Juni

De NSBer Rost van Tonningen pleegt zelfmoord.

Bekend wordt dat dhr. P. van der Wallen, directeur van de Brielse kalkfabriek, al in februari is gefusilleerd.

Door explosies is de Brielse waterleiding defect geraakt, zelfs na hun vertrek zorgen de Duitsers nog voor overlast.

Juli

De verjaardag van prins Bernard wordt uitgebreid gevierd met vlaggen, een optocht, een kerkdienst en s'avonds zang in het veilinggebouw.

Augustus

De BS wordt ontbonden en de gezagstroepen komen daarvoor in de plaats.

Op twee Japanse steden wordt een atoombom gegooid.

Op 10 augustus capituleert Japan.

September

Heel langzaam herneemt het gewone leven zijn loop.

Oktober

De klokken van het Brielse carillon zijn terecht, ze liggen in de Zuiderzee.

De VVV vergadert weer voor het eerst na de oorlog:

74

onderwerpen zijn o.m. St. Nicolaas en de Maskerade.

OVV voetbalclub Oostvoorne heropent haar terrein met een wedstrijd tegen Flakkee.

Zangvereniging Morgenrood overlegt in de Doelen hoe opnieuw te beginnen.

November

Het Oostvoornes Mannenkoor repeteert weer en ook de plattelandsvrouwen komen weer bijeen.

Bakker Noordijk in Brielle maakt van uw suiker; kip-kip, grote suikerbeesten en borstplaat.

In Brielle kan van 6 tot 22 uur gas worden gebruikt.

Bij de Maskerade worden geen politieke onderwerpen toegestaan, overigens zijn er al 131 aanmeldingen.

De radi-club in Brielle wordt geopend, de opening wordt uitgezonden via de Brielse radio centrale.

De gemeenteraad van Brielle komt voor het eerst na de bevrijding bijeen.

Ir. P.F. van der Wallen, in februari te Heinenoord gefusilleerd, wordt op de Algemene Begraafplaats begraven.

December

Nederland helpt Indië, ook in onze regio gaan de intekenlijsten rond.

Bioscoop Luxor gaat wegens overweldigende belangstelling op zaterdag 2 voorstellingen geven.

Libertatis geeft de eerste winteruitvoering in

café Dedert.

In Buitenlust te Oostvoorne is een groot kerstbal, ook de HBS bond organiseert een bal.

Aanvraagformulieren voor klompen kunnen bij de gemeente worden afgehaald.

Stichting Gemeenschappelijke Openbare Bibliotheek

BERICHT

JACOB VAN MAERLANT EN PROFESSOR FRITS VAN OOSTROM
* een lezing in het Arsenaal *

In de Brielse bibliotheek houdt professor Frits van Oostrom een lezing over Jacob van Maerlant.

Frits van Oostrom (geb. 1953) is hoogleraar in de Historische letterkunde aan de Universiteit van Leiden. Hij schreef vele publikaties over de middeleeuwse cultuur en letteren. Na ruim zeven jaar onderzoek met studenten en medewerkers naar het leven en het werk van Jacob van Maerlant verscheen zijn studie over 'de vader der Dietsche dichtren algader'.

Een schrijver uit de Middeleeusen over wie vrijwel elke Nederlander op school leert is Jacob van Maerlant (1230-1296), de 'vader van alle Dietse dichters'. Hij leefde in de 13de eeuw in het plaatsje Maerlant op het eiland Voorne. De heren, van Voorne stelden hem aan als koster voor het kerkje van Maerlant. Daarnaast was hij mentor van de jonge Floris V, zoon van de roomskoning graaf Willem II van Holland.

Over zijn leven staat weinig vast en over veel is gespeculeerd. Maar de belangrijkste bron om het te

leren kennen vormt zijn werk. Daartoe is tevens nodig een grote kennis van de wereld van de 13de en 14de eeuw, van de geografie, van de politiek, van gewoontes en voorschriften.

In **Maerlants wereld** (verschenen in 1996) geeft Frits van Oostrom een beeld van het leven en het schrijverschap van Jacob van Maerlant. Vele kleine en grote ontdekkingen maken dat dit indrukwekkende boek meer is dan een synthese: een meeslepend geschreven speurtocht naar een persoonlijkheid in het brandpunt van politiek en cultuur. Maerlants wereld, een wereld tussen het hof van Voorne en Damme, de Zeeuwse eilanden, die in die tijd politiek betwist werden.

Frits van Oostrom geeft zijn lezing op maandag 4 november 1996 om 20.00 uur in het Arsenaal, Rozemarijnstraat 46, Brielle. Reserveren is aan te raden, telefoon 0181 414781. Toegangsprijs f 2.50. Contactpersoon: Irene Weltevreden (niet aanwezig op dinsdag)

Drs. J.A. Brugman (projectleider regionale geschiedbeoefening in Zuid-Holland)

BERICHT

Het Project Regionale Geschiedbeoefening Zuid-Holland organiseert weer vele cursussen.

Voor en overzicht kunt U zich wenden tot:

Postadres:

Federatie van Musea in Zuid-Holland. t.a.v. Jan Brugman, Postbus 448, 2501 CK Den-Haag.
tel. 070-3624121

Bezoekadres: Nobelstraat 1e Den-Haag (Het Project Regionale Geschiedbeoefening is gehuisvest bij de Federatie van Musea in Zuid-Holland).